

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

Proces vzniku a stádia bezdomovectví

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Lenka Pipová

Vypracoval:

Tomáš Florián

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Proces vzniku a stádia bezdomovectví“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu použité literatury.

Kutná Hora 20. 3. 2010

.....

Tomáš Florián

Poděkování

Děkuji vážené paní Mgr. Lence Pipové za velmi cenné rady, podněty, postřehy a metodickou pomoc, které mi poskytla při zpracování bakalářské práce. Dále děkuji vedoucímu Nízkoprahového denního centra v Kutné Hoře, panu Bc. Zbyňku Košatovi, za vedení při odborné praxi a poskytnutí cenných informací k dané problematice.

.....

Tomáš Florián

OBSAH

Úvod	5
1. Bezdomovectví	7
1.1. Vymezení pojmu bezdomovec/bezdomovectví	7
1.2. Vývoj bezdomovectví v ČR	9
1.3. Příčiny bezdomovectví	12
1.4. Vznik a stádia bezdomovectví	14
2. Legislativa vztahující se k bezdomovectví	16
2.1. Podrobnější rozbor legislativy	16
3. Pomoc bezdomovcům	19
3.1. Orgány, organizace a jejich činnost	19
4. Bezdomovectví jako sociálně patologický jev	25
4.1. Sociálně patologické jevy spojené s bezdomovectvím	26
4.2. Bezdomovci jako oběti	28
4.3. Bezdomovci jako pachatelé	30
5. Praktická část	33
5.1. Oblastní charita Kutná Hora, Nízkoprahové denní centrum	33
5.2. Vývoj situace a současný stav	34
5.3. Kazuistiky	35
5.3.1. Klient Miroslav, ročník 1960	35
5.3.2. Klient Milan, ročník 1969	37
5.3.3. Klient Roman, ročník 1943	38
5.3.4. Klient Lukáš, ročník 1962, občan Slovenska	39
5.3.5. Klient Vladimír, ročník 1964	40
5.4. Dílčí závěr	41

Závěr	43
Resumé	46
Anotace, klíčová slova	47
Seznam použité literatury	49
Seznam příloh	51

Úvod

Bezdomovectví je negativní společenský fenomén, jehož závažnost v poslední době rychle narůstá. Vzhledem k tomu, že tento druh sociálního vyloučení byl za minulého státního zřízení před rokem 1989 v České republice takřka latentní, pro tehdejší politiku nebylo vhodné zviditelňovat některé negativní sociální jevy, setkáváme se v našem státě s bezdomovectvím jako takovým až po uvedeném datu s příchodem demokracie. Jedná se o výsledek značných politicko-ekonomických změn.

Bezdomovectví je dnešní společností již chápáno jako sociálně patologický fenomén, který se neobjevil až v dnešní době, ale jedná se o jev, který provází lidstvo již od jeho prvopočátku. Je důsledkem chudoby, nízkých příjmů, ale přispívá k němu i diskriminace, nízké vzdělání či špatné životní podmínky.

Význam problematiky bezdomovectví je nyní ještě aktuálnější nežli dříve. Má to za následek dopad celosvětové ekonomické krize. Se špatnou ekonomickou situací souvisí ekonomické problémy mnoha rodin. Značný počet velkých výrobních podniků bylo nuceno zastavit svou výrobu a propouštět zaměstnance. V některých regionech to byly jediné možnosti příjmů pro velkou skupinu obyvatel. Toto má za následek neschopnost hradit půjčky, přichází další zadlužování, platební neschopnost. Následují exekuce, ztráta střechy nad hlavou a člověk má velmi blízko k tomu, aby zůstal bez střechy nad hlavou a bez financí.

Téma bakalářské práce „Proces vzniku a stádia bezdomovectví“ jsem si vybral, jelikož při výkonu svého současného povolání u Policie ČR jsem se s dotčenou komunitou dostal často do styku. Jednalo se převážně o situace vyplývající ze způsobu života bezdomovců a jejich obstarávání životních potřeb, přičemž mnohdy došlo z jejich strany k protiprávnímu jednání a věc byla řešena v kompetenci Policie ČR. Spojil jsem tedy praktické zkušenosti a dovednosti se zájmem o teoretické zachycení sledované oblasti a rozhodl se psát o bezdomovectví.

Cílem bakalářské práce je v teoretické části popsat proces vzniku bezdomovectví, jeho stádia obecně, poté v praktické části zmapovat situaci v regionu Kutná Hora, poukázat na zjištěné negativní faktory ztěžující práci sociálních pracovníků, navrhnout řešení.

Práce objasňuje pojem bezdomovectví, popisuje vývoj bezdomovectví v ČR, blíže popisuje příčiny, proces vzniku a stádia bezdomovectví. V práci je taktéž

zachycena s tímto tématem úzce související legislativa, systém orgánů a organizací zabývajících se problematikou bezdomovectví, popisuje jejich aktivity včetně prováděných preventivních opatření a postupů k resocializaci sociálně vyloučených jedinců. V bakalářské práci jsou rovněž uvedeny nejčastější sociálně patologické jevy mezi bezdomovci.

Bakalářská práce v empirické části obsahuje popis činnosti Oblastní charity v Kutné Hoře, hodnotí vývoj a současný stav bezdomovectví v tomto regionu, nahlíží za využití pozorování a nestrukturovaného rozhovoru nahlíží do současného způsobu života vybraných osob bez přístřeší. Obsahuje vypracované kazuistiky klientů Nízkoprahového denního centra, zjišťuje důvody jejich příchodu do centra, jejich životní postoje, názory, hodnotový systém, způsoby získávání prostředků k obživě. Postihuje jejich zkušenosti s orgány a organizacemi zabývajících se problematikou bezdomovectví, zjišťuje, zda a nakolik byl úspěšný proces jejich resocializace, zda se v minulosti dostali do konfliktu se zákonem, nakolik byl úspěšný proces resocializace. V neposlední řadě jsou v jednotlivých kazuistikách obsaženy příčiny bezdomovectví u jednotlivých klientů.

1 Bezdomovectví

Bezdomovectví je současným sociálním fenoménem. Jako takový má určité formy a vzniká na základě nějakých příčin. V této části práce budou vysvětleny základní pojmy, příčiny a stádia bezdomovectví za použití stručných definic obsažených v odborné literatuře.

1.1 Vymezení pojmu bezdomovec/bezdomovectví

Vysvětlení pojmu bezdomovec v minulosti prošlo značnou významovou proměnou. V českém právním řádu byl bezdomovec do roku 2006 chápán jako osoba bez státního občanství nebo bez domovského práva. Změna nastala až s účinností z. č. 108/2006 Sb.,¹⁰ ve kterém jsou již nově používány pojmy „osoba bez přístřeší a osoba v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení.“ V sociální oblasti jsou bezdomovci zařazováni do kategorie „občanů společensky nepřizpůsobivých“. Je zřejmé, že takto označený člověk je stigmatizován, jsou mu připisovány specifické negativní vlastnosti a tím je mu ztěžována cesta zpět a opětovný vzestup na společenském žebříčku. Je třeba podotknout, že ani běžně používaný pojem bezdomovec není bez negativních asociací. (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008, s. 21)⁷

Pojem bezdomovec je běžně spojován až s obdobím transformace v devadesátých letech 20. století, kdy se následkem změny politického zřízení v ČR, kdy se problém lidí bez domova stal náhle viditelným a aktuálním. Pojmově lze bezdomovce označit jako jedince, který nemá zázemí, nemá se kam uchýlit. Tomuto mohou chybět fungující rodinné vztahy, je sám a nemá nikoho, kdo by mu pomohl v jeho situaci k návratu z okraje společnosti. (Sekot, 2004, s. 31)⁶

Bezdomovec je především člověk bez domova, tzn. nemá domov, nemá místo kam se uchýlit, k rodičům, dětem, k příbuzným. Postrádá místo, kde by se cítil v klidu, bezpečí, kde by cítil lásku, soucit, kde by našel pomoc rodiny. Domov znamená také soukromí, místo, kde se cítíme v bezpečí před negativními vlivy na ulici. Domov není tedy jen střecha nad hlavou, osoby nacházející se ve výkonu trestu odnětí svobody nebo osoby z finančních důvodů žijící v ubytovnách, jejichž kvalita se mnohdy

pohybuje na hranici únosnosti, mohou jen s tíží hovořit o domově v pravém slova smyslu.

Bezdomovectví chápeme jako společenský jev, kterému předchází jednání a procesy, které vedou ke ztrátě zázemí, životních jistot a ke společenskému vyloučení. Tato situace vzniká na základě odlišných faktorů. Zasahuje veškeré oblasti života dotčeného jedince. Je to způsob života charakterizovaný především absencí přijatelného bydlení. (Průdková, Novotný, 2008, s. 11, 12)⁵

Bezdomovectví je více, nežli pouze nedostatek přístřeší či chudoba, jedná se o součást komplikovaného procesu marginalizace založeného na neschopnosti bezdomovce participovat na způsobu života, který je standardem pro většinu společnosti. (Mareš, 1999, s. 58)⁴

Marginalizace znamená odsunutí resp. odsouvání na okraj společnosti, z účasti na životě společností a z tohoto plynoucí psychické strádání. Sociálním strádáním rozumíme nerovné postavení jedince v přístupu k základním výhodám, které jsou poskytovány ostatním členům společnosti, jedná se o zdravotní péči, vzdělání, zaměstnání, sociální ochrana, bydlení. (Průdková, Novotný, 2008, s. 12)⁵

S bezdomovectvím se setkáváme především ve větších městech než na vesnicích, jedná se především o důsledek toho, že ve velkých aglomeracích se lidé bez práce a bez domova shromažďují s nadějí, že je zde více příležitostí k obživě či bydlení.

V odborné literatuře se setkáváme s rozčleněním různých forem bezdomovectví, např. dle Hradeckých je nejvhodnější, avšak ne všechny individuální formy postihující, následující rozčlenění:

a) zjevné bezdomovectví – jedná se o ty jedince, které poznáme na první pohled a to dle zanedbaného zevnějšku, nepříjemného zápachu, znečištěného, opotřebovaného a nepadnoucího oblečení, dle jejich chování. Jedná se zejména o přehrabování odpadků, žebrání, sbírání nedokouřených cigaret, apod. Tuto skupinu tvoří převážně bezdomovci, kteří již rezignovali na svou situaci, veškerou snahu soustředí pouze na sehnání potravy, nějakého přístřeší a tepla. S těmito bezdomovci se nejčastěji setkáváme na ulici, jedná se o nejnapadnější formu bezdomovectví. Tato skupina nejčastěji využívá sociálních služeb.

b) skryté bezdomovectví – je charakterizováno tím, že tito lidé bez domova nevyhledávají sociální služby, nebývají tedy nikde evidováni. Je však reálný předpoklad, že tato skupina je mnohem větší, než předchozí. Tyto osoby nelze na první

pohled snadno poznat, bývají upravení, své bezdomovectví se snaží zakrýt. Případnou pomoc vyhledávají převážně v zimních měsících. Tyto osoby lze nalézt ve sklepech obydlených domů, v objektech určených k demolici, či částečně rozbořených, ve vracích aut, v kanálech, parovodech i v kontejnerech apod. Občas mohou přechodně přespávat u známých.

c) potencionální bezdomovectví – jedná se o skupinu, které bezdomovectví hrozí. Jedná se zejména o skupinu lidí, kteří mají různé existenční problémy, jejich bydlení je do budoucna nejisté. Je reálný předpoklad, že o bydlení přijdou. Do této skupiny patří rovněž osoby před propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody, osoby po ústavní výchově, propuštění z psychiatrických léčeb, kteří se nemají kam vrátit, nemají domov, rodinu, příbuzné, práci... Potencionálními bezdomovci jsou také osoby zaměstnané nelegálně, osoby s patologickými sklony k zneužívání návykových látek, se sklony ke hraní automatů. Za potencionální bezdomovce lze rovněž označit přistěhovalce, emigranty, nelze opomenout ani velmi početnou vietnamskou komunitu. (Hradecká, Hradecký, 1996, s. 35)¹

1.2 Vývoj bezdomovectví v ČR

Proces vývoje bezdomovectví v ČR přehledně shrnula ve své diplomové práci Martina Květoňová, která uvádí, že: „*Po listopadu 1989 došlo v České republice k významným společenským a ekonomickým změnám. Jedním z důsledků těchto změn bylo, že vyzvaly nové sociální fenomény, mezi nimi i bezdomovectví.*

Bezdomovci se sice v ČR v období před rokem 1989 vyskytovali, nicméně jejich počet byl zlomkem dnešního počtu, neboť totalitní režim chránil ze své podstaty obyvatelstvo před negativními sociálními jevy jako právě bezdomovectví nebo s ním související nezaměstnanost (Barták, 2004). Minulý systém vytvořil člověka pasivního, závislého na státu. Právě v paternalistickém postoji státu k občanům vidí někteří autoři příčinu vzniku, respektive nárůstu bezdomovectví v České republice po roce 1989. Podle Horákové vytvořil socialistický režim „[...] latentní podmínky pro vznik „sociálně handicapovaných“ sociálních skupin, jakými jsou bezdomovci“ (Horáková, 1995, s. 6). Přejít k tržní ekonomice vedl k růstu chudoby určitých skupin obyvatelstva, které se

změnám nedokázaly přizpůsobit – např. lidé s nízkým vzděláním, mentálně a tělesně postižení (Janata, Kotýnková, 2002).

Před rokem 1989, kdy zákon stanovoval povinnost pracovat, byla lidem velkými podniky nabízena možnost ubytování v dělnických ubytovnách. Ty však po transformaci zanikly, nebo začaly být využívány ke komerčním účelům, čímž se část skrytého a potencionální bezdomovectví transformovala do zjevného (Hradecký, 2005). Další příčinou nárůstu bezdomovectví se stala deregulace nájemného, které začalo být zátěží pro zejména domácnosti s nízkými příjmy. Také řešení „přezaměstnanosti“ typické pro ekonomiku před rokem 1989, jehož důsledkem byla rostoucí nezaměstnanost, mělo vliv na růst bezdomovectví. K nárůstu bezdomovectví přispěla i amnestie prezidenta republiky z počátku roku 1990 (Horáková, 1995).

Bezdomovci se koncentrují v místech s větší možností získání obživy a využití služeb pro bezdomovce. Centrem bezdomovců z celé republiky se stala zejména Praha, která nabízela lepší pracovní i ubytovací možnosti. Jak ovšem uvádí studie *Bezdomovectví v hlavním městě Praze* (2004), podmínky se v posledních letech změnily. Získat krátkodobou nebo příležitostnou práci, stejně jako najít levné ubytování v hlavním městě, je stále obtížnější. Horáková a Rákoczyová (2005) rozlišují kromě velkých měst ještě další dva typy lokalit s vyšší koncentrací bezdomovců: lokality s nepříznivou ekonomickou situací charakteristické vysokou mírou nezaměstnanosti (např. Ostravsko, Ústecko) a menší lokality s relativně bezproblémovou ekonomickou situací, kde jsou hlavní příčinou vzniku bezdomovectví závislosti a rozpad rodiny (např. Hradec Králové). Posledně jmenovaný typ je z hlediska výskytu bezdomovectví v ČR relativně nevýznamný.

V ČR převažuje negativní pohled na bezdomovce. Většina lidí si při vyslovení pojmu bezdomovec představí zapáchající osobu žebrající v blízkosti nádraží nebo nákupních center. Horáková (1995) vidí příčinu negativního postoje české veřejnosti k bezdomovcům mj. v tom, že se jedná relativně o nový fenomén (v období socialismu *de jure* neexistoval) a veřejnost na něj tudíž není zvyklá.

Bezdomovectví v ČR je často vnímáno jako záležitost osobní volby. Stejně tak bylo původně vnímáno ve Spojených státech. Na bezdomovce bylo nazíráno jako na amorální nepřizpůsobivé osoby odmítající normy společnosti. Situace se změnila během osmdesátých let minulého století v souvislosti s negativními sociálními důsledky ekonomické recese, kdy se bez práce a v důsledku toho i bez střechy nad hlavou ocitlo mnoho lidí. Bezdomovectví se stalo národním problémem a získalo přídomek „nové

bezdomovectví“. Jeho příčina byla spatřována v měnících se ekonomických a společenských podmínkách, nikoli v individuálních charakteristikách jedince (Hoch, Slayton, 1989).

K určitému posunu ve vnímání bezdomovců dochází i v České republice. Jak uvádí studie *Bezdomovectví v hlavním městě Praze (2004)*, přetrvává sice mínění vnucené minulým režimem, nicméně objevují se pozitivní náznaky změny postoje k bezdomovectví.

V České republice neexistují komplexní statistická šetření týkající se bezdomovců. Jsou využívány zejména data ze Sčítání lidí domů a bytů (2001) prováděné Českým statistickým úřadem (ČSÚ) a data ze sčítání bezdomovců v Praze (2004) a Brně (2006). Dvě posledně jmenovaná šetření zachycují jen zjevné bezdomovectví.

Podle výsledků projektu *Sčítání bezdomovců v Praze 2004* zaměřeného na zjevné bezdomovectví dosáhl celkový počet bezdomovců v Praze 3 096 osob, z toho 2662 mužů (85,99%) a 434 žen (14, 01%). Výsledky korespondují s tím, co bylo uvedeno dříve: u mužů převažuje zjevné bezdomovectví, u žen latentní, které není těmito výzkumy zachyceno. Autoři zprávy odhadují, že počet bezdomovců zjištěný během sčítání představuje jen 65 – 75% skutečného počtu. Nebyli zahrnuti například bezdomovci žijící na obtížně dostupných a skrytých místech (kanalizační potrubí apod.). Podle kritéria věku spadalo nejvíce bezdomovců do kategorie 25-60 let (72,78%), následovala kategorie do 25 let (14,20%) a nad 60 let (8,48%). Nejčtenější kategorii představují bezdomovci v produktivním věku, jedná se tedy o potencionální pracovní sílu.

V Brně proběhlo sčítání bezdomovců na jaře 2006. Výsledky sčítání korespondují procentuálně s daty získanými ze sčítání v hlavním městě.

Podle studie *Bezdomovectví v hlavním městě (2004)* se v ČR téměř nesečkáme s dětskými zjevnými bezdomovci. V případě latentního a potencionálního bezdomovectví dětí je však situace závažnější. Do této kategorie spadají děti rodin žijících u příbuzných, v ubytovnách, nevyhovujících bytech, děti z dětských domovů a azylových zařízeních pro matky s dětmi. Zpráva v souvislosti s demografickým trendem stárnutí populace a nastartovanými změnami v sociální politice v České republice předpokládá, že v budoucnu bude narůstat počet bezdomovců-seniorů.

Podle údajů vyplývajících z dotazníkového šetření mezi bezdomovci v Praze (MCSSP, 2004) podle kritéria nejvyššího dosažené vzdělání převažují mezi bezdomovci osoby vyučené bez maturity (44%), následuje skupina se základním vzděláním (27%)

a středoškolským vzděláním s maturitou. Při šetření mezi beneficienty střediska Naděje v Praze (Hradecká, Hradecký, 1996) převažovali taktéž klienti s nízkým vzděláním (34%).

Migraci bezdomovců do hlavního města potvrdily výstupy z provedených šetření. Například v dotazníkovém šetření MCSSP (2004) uvedlo trvalé bydliště mimo Prahu 73% respondentů.“ (Květoňová, 2007, s. 32-34)³

Použitá zkratka MCSSP označuje Městské centrum sociálních služeb. Jedná se o příspěvkovou organizaci hlavního města Prahy, které zastřešující řadu odborných pracovišť poskytujících různé typy služeb lidem, kteří se ocitli v tíživé sociální nebo životní situaci. Služby MCSSP nevyužívají pouze obyvatelé hlavního města, v mnoha případech je pomoc poskytována osobám prakticky z celé České republiky i cizincům.

1.3 Příčiny bezdomovectví

Ke vzniku bezdomovectví do značné míry přispívají ekonomické faktory, nezaměstnanost a růst chudoby. Příčiny tohoto sociálního jevu jsou však mnohem složitější, přispívá k němu mnoho dalších faktorů. Jedinci, u nichž je zvýšené riziko, že z nich budou bezdomovci, bývají komplexně – somaticky, psychicky i sociálně handicapováni.

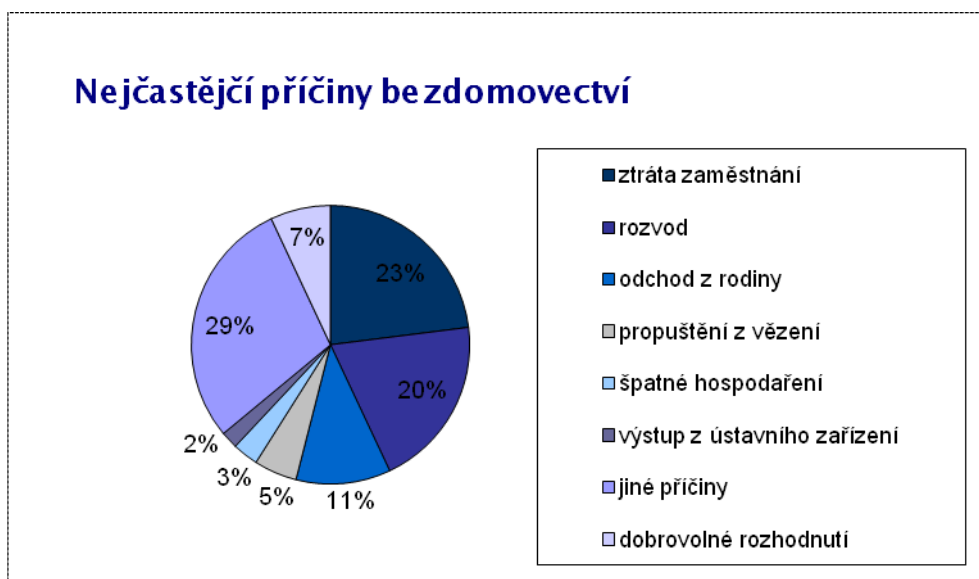
Vágnerová rozděluje rizikové faktory vedoucí ke vzniku bezdomovectví následovně:

- a) původní rodina není funkční, případně vůbec neexistuje – tito jedinci byli jako děti vystaveni nezájmu, podceňování, nebo dokonce násilí a zneužívání, byli z rodiny odejmuti, vyhnáni nebo sami utíkali. Rodina měla špatné podmínky jak bytové, tak materiální.
- b) odlišné sociální zkušenosti jako např. dlouhodobý pobyt ve výkonu trestu, ústavní výchova nebo léčba. Pobyt ve zmíněných institucích má vliv na útlum standardních návyků a strategií chování, podporuje rozvoj nových, které nejsou v běžné společnosti funkční.

c) absence jakéhokoli sociálního zázemí – tzn. nezaložení vlastní rodiny, její ztráta, rozpad z důvodu neschopnosti plnit požadavky v rámci této sociální skupiny, např. nezájem o děti, o chod domácnosti.

d) omezené kompetence jedinců – může se jednat o vrozené dispozice i získané problémy. Může se jednat o mentální retardaci, poruchu osobnosti nebo o devastaci vlivem dlouhodobého požívání alkoholu či jiných návykových látek. Mezi bezdomovci je mnoho takových, kteří se po propuštění z psychiatrické léčebny nedokázali přizpůsobit nárokům na samostatný život. Tito lidé také nerespektují běžné požadavky spojené s bydlením, jako placení nájmu nebo dalších poplatků, obtěžují své okolí špínou, zápachem.

e) kombinace uvedených faktorů – obvykle se jedná o kombinaci různých zátěží, což nakonec vede k sociálnímu selhání. Toto znevýhodnění se může objevit již v dětství, ale může k němu dojít vlivem nezvládnuté životní situace. Může se jednat o partnerské neshody, potíže se vztahy v rodině, úmrtí blízké osoby, zdravotní postižení, ztráta zaměstnání a problém najít nové, stěhování, ztráta možnosti užívat byt, výstup z ústavního zařízení, návrat z výkonu trestu, různé druhy závislostí. (Vágnerová, 2008, s. 749, 750)⁸

Vlastimila a Ilja Hradečtí, Bezdomovství – extrémní vyloučení, Praha, Naděje, občanské sdružení, 1996

1.4 Vznik a stádia bezdomovectví

„Bezdomovectví postihuje osoby různého věku, pohlaví, vzdělání. Podle Hradeckých (1996) patří k nejrizikovějším skupinám z hlediska možnosti vzniku bezdomovectví osoby osamělé, rodiny s jedním rodičem, rodiny s dospělým alkoholikem, delikventi, osoby s psychickou poruchou, oběti domácího násilí, rekonstruované či romské rodiny, rodiny migrantů. Vyšší riziko vzniku bezdomovectví vykazují osoby s nízkým vzděláním.

Při vzniku bezdomovectví hrají zásadní úlohu dva faktory: mimořádná událost v životě člověka a absence podpory ze strany rodiny, přátel, komunity (Janebová, 1999). K mimořádným událostem, jenž mohou vést ke ztrátě domova a vzniku bezdomovectví, patří ztráta zaměstnání, smrt blízké osoby, živitele rodiny, domácí násilí, rozvod, ale i banálnější věci (například relativně jednoduchý úraz). Tyto situace nemusí nutně znamenat vznik bezdomovectví za předpokladu existence osoby, která pomůže nepříznivou situaci překlenout. Nedostatečná pomoc ze strany přátel a rodiny je významným faktorem při vzniku bezdomovectví. Riziko vzniku bezdomovectví dále zvyšuje ztráta podpory národní komunity, jako je zeslabená podpora sociálních sítí a neúčelně vynakládané zdroje na řešení problému bezdomovectví (Baumann, Grisby, in Janebová, 1999).

Také Kuhlman (1994) při popisu vzniku a vývoje bezdomovectví zdůrazňuje roli pomoci okolí. Podle něj kariéra bezdomovectví zahrnuje tři stádia. Počáteční fázi označuje Kuhlman jako poplašné stádium. V životě jedince dochází k akutní události, která za absence podpory, jenž by mu poskytla záchrannou síť, vede ke vzniku bezdomovectví. Jedinec v této fázi vyhledává pomoc, neidentifikuje se s bezdomovci. Snaží se přesvědčit okolí, že není „jediným z nich“. Stále sdílí kulturu a hodnoty většiny a je motivován vymanit se z bezdomovectví.

Ve druhé fázi dochází k narušení sebeúcty a hrdosti jedinců bez domova. Stravování ve veřejných jídelnách, znečištěné oblečení, přespávání v přelidněných prostorech, provizorních příbytcích či na ulici vyvolává pocit studu, nepřátelství, nevděk vůči těm, kteří nabízejí pomoc. V této fázi často zvolí k získání obživy cestu krádeže, než aby přijali stravu nabízenou charitami. Obvykle migrují, občas přijmou sezónní nebo dočasnou práci. Bezdomovectví přestává být pouhou životní epizodou, ale stává se životním stylem. Nicméně stále existuje snaha vymanit se z něj.

Poslední stádium bezdomovectví je charakterizováno pasivitou, závislostí, apatií, zanedbáváním hygieny apod. Typické je smíření a vyjadřování spokojenosti se životem na ulici.

Délka bezdomovectví, stupeň integrace do populace bezdomovců, splynutí s jejich kulturou významně snižuje pravděpodobnost návratu k normálnímu životu.“
(Květoňová, 2007, s. 30, 31)³

2 Legislativa vztahující se k bezdomovectví

Ústava ČR¹ ani žádný jiný ústavní zákon výslovně nezaručuje právo na bydlení či přístřeší. Listina základních práv a svobod² sice zaručuje právo člověka na pomoc pro zajištění základních životních podmínek, ale pouze v obecné podobě, kdy pojem „základní životní podmínky“ není definován. Bezdomovci tedy nemají ze zákona nárok na bydlení. V právním řádu ČR bezdomovectví jako takové upraveno není. Právní předpisy postihují jen samotný obsah tohoto pojmu, a to zejména v souvislosti se začleněním této skupiny do běžné společnosti. Jedná se především o předpisy, upravující sociální zabezpečení a jeho organizaci. (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008, s. 7)⁷

2.1 Podrobnější rozbor některých zákonů a vyhlášek

„Bezdomovci byli a jsou zahrnováni mezi „občany společensky nepřizpůsobivé a péči o tyto občany upravoval do 31. 12. 2006 §522 vyhl. č.182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon č. 100/1988 Sb. o sociálním zabezpečení. Do tohoto okruhu osob patřili zejména:

a/ občane propuštění z výkonu trestu odnětí svobody

b/ občane, proti nimž je vedeno trestní řízení, popřípadě ti, jimž byl výkon trestu odnětí svobody odložen a kteří potřebují pomoc k překonání nepříznivých sociálních dopadů

c/ občane závislí na alkoholu nebo jiných toxikomaniích, kteří sociální péči potřebují v řešeních sociálních situací

d/ občane žijící nedůstojným způsobem života

e/ občane propuštění ze školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy po dosažení zletilosti.

Péči o tyto občane zajišťovaly pověřené obecní úřady. Tyto úřady dále poskytovaly pomoc občanům, kteří se přechodně ocitli v mimořádných tíživých poměrech nebo v nich žijí, k překonání nepříznivých životních situací. Obecní úřady tuto péči zajišťovaly prostřednictvím sociálních odborů a většinou specializovanými pracovníky – sociálními kurátory.

Potřebným občanům může být poskytnuta výchovná a poradenská péče, věcné dávky, popřípadě peněžité dávky a bezúročné půjčky, aby mohli tyto poměry překonat, pokud tak nemohou učinit vlastním přičiněním. V praxi se většinou jedná o peněžité dávky dle zákona o sociální potřebnosti do výše životního minima (zákon č.482/1991 o sociální potřebnosti zákon č.463/1991 Sb. v platném znění). Dále v § 51 vyhl. 182/1991 Sb. byla upravena pomoc společensky nepřizpůsobivým občanům zejména při pracovním umístění, výchovná a poradenská péče, pomoc při ubytování v zařízeních sociální péče. Obce ve větších městech, kde je velká koncentrace bezdomovců, zřizují účelová zařízení (v Praze např. Městské centrum sociální péče a prevence, obdobná zařízení jsou i v Brně a Ostravě).

Problematiky bezdomovectví se týká i oblast správního práva, a to především zákon o evidenci obyvatel (zákon č.133/2000 Sb. v platném znění). Zákon upravuje povinnost hlášení k trvalému pobytu a dále i možnost zrušení adresy trvalého pobytu administrativní cestou (§ 12 zákona) a zavedení trvalého pobytu na adrese ohlašovny úřadu. Toto ustanovení bylo přijato do zákona nově, předtím tato možnost nebyla.

Řízení dle správního řádu se nezahajuje většinou na návrh majitele nemovitosti nebo pronajimatele bytu. Lze doručit účastníkovi i veřejnou vyhláškou, takže se může stát (a také i často stává), že se dotyčný této změně dozví až dodatečně. Zde nutno připomenout, že dle místa přihlášení k trvalému pobytu se odvíjí nároky na sociální dávky, evidence uchazečů o zaměstnání na úřadu práce atd. 2 ustanovení § 52 vyhl. č. 182/1991 Sb. bylo zrušeno vyhláškou č. 506/2006 Sb. s účinností od 1. 1. 2007. Z toho také vyplývá, že každý, kdo je označen jako bezdomovec (a kdo se za bezdomovce i sám považuje) je hlášen na některé adrese k trvalému pobytu, i když někdy jeto adresa už neexistující anebo na adrese ohlašovny. Tyto údaje mají význam jen evidenční a nezakládají žádný nárok na bydlení.

Problematiky bezdomovectví se dále týká zákon o obcích č.128/2000 Sb. v platném znění, zejména § 2 odst. 2 ("obec pečuje o všestranný rozvoj svého území a o potřeby svých občanů, při plnění svých úkolů chrání též obecný zájem").

Této problematice se také dotýkají předpisy občanského práva, především občanský zákoník, ustanovení §685-716 (zvláštní ustanovení o nájmu bytu).

Změny v právní úpravě, týkající se bezdomovectví

Od 1. 1. 2007 je v účinnosti několik nových zákonů v oblasti sociální péče, které se týkají i bezdomovectví a které dost podstatně mění dosavadní úpravu. Je to

především zákon č.108/2006 Sb. o sociálních službách, zákon č.110/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi a zákon č.111/2006 Sb. o životním minimu (v účinnosti nadále zůstávají z. č. 100/1988 Sb. a vyhl. 182/1991 Sb.) Zák. 108/2006 je v oblasti sociální péče a služeb průlomový, především tím, že zcela nově koncipuje příspěvek na péči (přibližně odpovídá dřívějšímu termínu „příspěvek na osobu blízkou“), dále nově upravuje sociální služby, registraci poskytovatelů sociálních služeb a požadavky na vzdělání sociálních pracovníků.

Sociální služby dle tohoto zákona zahrnují sociální poradenství, služby sociální péče a sociální prevence. Problematiky bezdomovectví se týkají především služby sociální prevence, které jsou v této podobě u nás poprvé koncipovány. Služby sociální prevence mají napomáhat zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností a sociálně znevýhodňující prostředí. Cílem těchto služeb je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivě sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů (§ 53 zák.). Zákon sice bezdomovectví nedefinuje, ale používá termíny „osoby bez přístřeší“ (§63 zák.), dále „osoby v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení“ (§57 zák.), které se obsahu tohoto jevu již více blíží (předchozí právní úprava používala termín „osoby společensky nepřizpůsobivé“).“ (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008, s. 9, 10)⁷ Uvedenými paragrafy - § 53, § 63, § 57, jsou myšlena ustanovení z. č. 108/2006 Sb.,¹⁰ autoři dále citují ustanovení z. č. 100/1988 Sb.,⁵ 482/1991 Sb.,⁷ 463/1991 Sb.,⁶ 133/2000 Sb.,⁹ 128/2000 Sb.,⁸ 40/1964 Sb., 110/2006 Sb.,¹¹ 111/2006 Sb.¹² a vyhlášek č. 182/1991¹³, 506/2006 Sb.¹⁴

Důležitou novou právní úpravou, která může mít na problematiku bezdomovectví neblahý vliv, jsou změny v předpisech, týkajících se bydlení. Je to zejména novela občanského zákoníku.⁴ Faktický negativní dopad může přinést zvýšení počtu bezdomovců. K tomu často přispívají v některých případech se zhoršující vztahy mezi nájemníky a majiteli, kteří tyto předpisy velmi často zneužívají ke svému finančního prospěchu a neschopnost mnohých nájemníků se tomu bránit související s jejich nedostatečnou informovaností. K nedobré situaci přispívá i nedostatek menších levnějších bytů a zatím stále je státem i většinou obcí opomíjena problematika sociálního bydlení. (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008, s. 13)⁷

3 Pomoc bezdomovcům

Česká republika nemá žádnou státní instituci, žádné oddělení Ministerstva práce a sociálních věcí, které by se konkrétně problémem bezdomovectví zabývalo. Vláda v podstatě nemá žádný plán, jak se s tímto problémem vypořádat. MPSV sice přispívá svými dotacemi na azylové domy a jiné ubytovny pro bezdomovce, ale tyto dotace zdaleka nezabezpečují jejich provoz. Azylové domy a ubytovny pro bezdomovce v České republice provozují převážně charitativní organizace (Naděje, Nový prostor, Armáda spásy, Sestry matky Terezy...). Nicméně tato pomoc se nedostává zdaleka všem bezdomovcům.

Novým subjektem na centrální úrovni v oblasti problematiky integrace sociálně vyloučených Romů se stala v roce 2008 Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách (dále jen Agentura). Koncept Agentury byl schválen vládou ČR usnesením č. 85 ze dne 23. ledna 2008. Cíle Agentury vycházejí z programového prohlášení vlády, v nichž se vláda zavázala k: „vytvoření komplexního programu umožňujícího integraci Romů a zabraňující sklonu k jejich sociálnímu vylučování. Nositelem projektu je Úřad vlády, konkrétně Odbor pro sociální začleňování v romských lokalitách. Avšak tato organizace se zabývá problematikou bezdomovectví pouze okrajově ve vztahu k romské menšině. (<http://www.mpsv.cz>)²

3.1 Orgány, organizace a jejich činnost

Pomocí lidem postižených či ohrožených bezdomovectvím se zabývají orgány státní správy a samosprávy, neziskové organizace a církve.

Orgány rozumíme vládu ČR a dále jednotlivá ministerstva, zejména ministerstvo práce a sociálních věcí, ministerstvo zdravotnictví, ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, ministerstvo vnitra, ministerstva spravedlnosti a ministerstvo pro místní rozvoj. Jejich práva a povinnosti vyplývají především z ústavy¹ a zákona č. 2/1969 Sb.,² o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ČR v platném znění. Orgány samosprávy mají povinnost pečovat o všestranný rozvoj občanů, což zajišťují obce jakožto základní územní společenství občanů a kraje.

„Řešení problematiky bezdomovectví nemůže být záležitostí jen jednoho sektoru, ale je nutné i zapojení více sektorů a významné je i zapojení neziskových organizací a církve. Počítá s tím i Společné memorandum o sociálním začleňování a Národní akční plán sociálního začleňování, přijatý v roce 2003 (garantem je MPSV).“ (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008, s. 14)⁷ Použitá zkratka MPSV označuje Ministerstvo práce a sociálních věcí.

Neziskovými organizacemi a církvemi, které se zabývající se problematikou bezdomovectví v ČR, rozumíme zejména tyto: Armáda spásy, Občanské sdružení Naděje, Česká katolická charita, Nový Prostor, Emauzy ČR, Občanské sdružení Společnou cestou, Diakonie, Člověk v tísni a další.

Některé tyto organizace mohly vzniknout až po r. 1989, některé zde působily již dříve, příklad Armády spásy. Církev svoji činnost rozšířily a zřídily svá účelová zařízení. Tyto jsou financovány jednak ze státního rozpočtu, dále ze zahraničních zdrojů, příspěvků a darů a z vlastní činnosti.

Uváděné organizace poskytují zejména ubytování v noclehárnách, azylových domech, chráněné a podporované bydlení, provozují nízkoprahová denní centra, kde je lidem umožněno umýt se, vybrat si zdarma ošacení, najíst se, případně lékařské ošetření. Dále je v těchto centrech poskytováno poradenství v oblasti sociálně právní nebo při hledání zaměstnání. v těchto centrech je i možnost vykonat odsouzeným veřejně prospěšné práce. Centra zahrnují i terénní sociální práce.

Organizace a jejich podíl na pomoci lidem sociálně vyloučeným přehledně postihla ve své publikaci Štěchová s kolektivem, tyto autorky popisují činnost organizací v ČR následovně:

Azylové domy v ČR

„Azylové domy, jak už vyplývá z jejich názvu, poskytují „azyl“ - ubytování osobám, které se ocitly v obtížné sociální situaci a nejsou schopny ji samy řešit. Azylové domy začaly vznikat hlavně po roce 1990, i když některé existovaly již dříve, hlavně ve větších městech. Jejich zřizovateli a provozovateli jsou většinou neziskové a charitativní organizace, v některých případech i obec, a to hlavně ve velkých městech s velkou koncentrací bezdomovců. Většina těchto organizací je členem Sdružení azylových domů

(SAD), které je propojuje, koordinuje a navenek zastupuje v mezinárodních organizacích. Podmínkou pro členství v SAD je, vedle základního materiálního vybavení i koncepce, jak lidem bez domova pomáhat, tj. určitý komplexní integrační program. V současné době má SAD v České republice 33 členů. Mezi organizace, které se u nás věnují bezdomovcům, včetně poskytnutí ubytování, patří především Armáda spásy a Naděje, dále Česká katolická charita, sdružení Emauzských domů a některé další.“ (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008, s. 17)⁷

Armáda spásy

„Je mezinárodní organizace, působící ve více než 100 zemích světa. Je založena na polovojenské struktuře, vznikla v Anglii na konci 19. století. Jejím cílem je šíření křesťanství, odstraňování bíd a další charitativní cíle prospěšné pro společnost. V ČR působila od roku 1919, v roce 1950 byla zakázána a v roce 1990 byla její činnost znovu obnovena. Působí v šesti městech: Praha, Brno, Havířov, Ostrava, Karlovy Vary, Krnov a ve všech těchto místech provozuje i azylové domy. Poskytuje pomoc lidem, kteří se ocitli v obtížné sociální situaci a nejsou schopni svoji situaci samostatně vyřešit. Poskytuje jim ubytování v azylových domech a další služby.

V azylových domech nabízí vícestupňový resocializační program. Základní stupeň je ubytování v noclehárně, kde je jim krátkodobě poskytnut nocleh (první 3 dny bezplatně), dále teplé jídlo, základní hygiena, podle potřeby i oblečení a sociální poradenství. Po této základní době se klient již podílí na nákladech ubytování, a to buď ze svého příjmu nebo důchodu nebo sociálních dávek, v případě potřeby mu je sociální pracovník pomáhá vyřizovat. Jedná se o ubytování ve vícelůžkových pokojích, klient je přitom povinen dodržovat řád ubytovny (mj. je v těchto zařízeních striktní zákaz požívání alkoholických nápojů a drog).

Další stupeň ubytování umožňuje již více soukromí - 1-2 lůžkové pokoje - a předpokládá větší samostatnost klienta a schopnost pravidelně platit poplatky za ubytování a řešit si své záležitosti samostatně. Má vést k jeho samostatnosti a schopnosti žít normálním způsobem, samozřejmě i vzhledem k jeho zdravotnímu stavu. Poté klient odchází na běžnou ubytovnu nebo do podnájmu, příp. získá i samostatný byt

Protože najít zaměstnání je pro tyto lidi často velmi obtížné (velkou překážkou bývá záznam v rejstříku trestů, často nízká kvalifikace i zdravotní stav), Armáda spásy umožňuje některým klientům i zaměstnání v rámci organizace, a to formou veřejně

prospěšných prací s dotací úřadu práce. Jedná se o práce v provozu organizace, např. v kuchyni, v prádelně, při úklidu apod. po období přibližně 1 roku. Klienti mají po tuto dobu pravidelný příjem, dále získají nebo si obnoví pracovní návyky a mají potom větší šanci najít práci. Dosavadní zkušenosti ukazují, že většina těchto klientů si potom našla stále zaměstnání a udržela si ho. Tuto formu zaměstnání pro své klienty používají i některé další organizace tohoto druhu (např. Naděje a Emauzy).

Vedle těchto nocleháren a ubytoven provozuje Armády spásy ještě denní centra, kde mají příchozí klienti možnost stravování, hygieny, ošacení, dále možnost kulturních aktivit, jazykových kursů apod.

Armáda spásy poskytuje v celé ČR cca 630 ubytovacích lůžek, z toho je v Praze 220 lůžek. Většina míst je pro muže, v menším počtu jsou k dispozici i lůžka pro ženy.

V Havířově je provozována ubytovna pro matky s dětmi. Vedle služeb pro bezdomovce poskytuje i služby pro seniory a děti, převážně v denních centrech /levné stravování, ošacení, jazykové kursy apod./“ (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008, s. 17, 18)⁷

Občanské sdružení Naděje

„Je občanské sdružení, založené v roce 1990. Jeho cílem je vybudování a rozvoj sítě služeb lidem v nouzi na základě křesťanských principů. Ve svých zařízeních poskytuje pomoc jak hmotnou (ubytování, stravování, ošacení), tak morální, poradenství a zdravotní péči. Působí na území celé ČR, vedle Prahy, kde je i ústředí, má pobočky ve Vysokém Mýtě, Litomyšli, Nedašově, České Třebové, Zlíně, Otrokovcích, Vsetíně, Plzni, Nýrsku, Jablonci nad Nisou, Mladé Boleslavi a Litoměřicích.

Vedle pomoci bezdomovcům, kteří tvoří velkou část klientů Naděje, poskytuje pomoc i seniorům, uprchlíkům, vězněným a propuštěným a dětem a dospělým s mentálním postižením. Je financována, obdobně jako ostatní neziskové organizace působící v sociální oblasti z grantů ministerstva práce a sociálních věcí, ministerstva zdravotnictví, v Praze z prostředků poskytovaných Magistrátem hlavního města Prahy, vlastní činností a darů od jednotlivců a organizací. Naděje je dále provozovatelem potravinové banky v ČR a členem Evropské federace potravinových bank (jedná se o potravinovou pomoc sociálně slabým občanům).

Bezdomovcům poskytuje jednak okamžitou pomoc v akutní tísní a dále dlouhodobou pomoc v podobě resocializačních programů (integrační programy pro

osoby sociálně vyloučené a vyloučením ohrožené). Mezi akutní základní pomoc patří ubytování v noclehárně, stravování, možnost osobní hygieny, ošacení, zdravotní péče (v denním centru Naděje v Praze je i ordinace lékaře), pomoc sociálního pracovníka, a to vše bezplatně.

Rozhodne-li se klient pro integrační program, jehož smyslem je postupný návrat do normálního života, je mu poskytnuto další ubytování v ubytovně po dobu tří měsíců, na které už klient přispívá. Předpoklad k tomu je proto buď příjem z práce nebo důchod nebo aspoň pobírání sociálních dávek. Další ubytování a program je již mezistupněm před samostatným bydlením a předpokládá klientovu finanční i sociální soběstačnost, kontakt se sociálním pracovníkem je již jen občasný. Naděje poskytuje ubytování převážně pro muže, v menším počtu i pro ženy. Zaměstnává také terénní sociální pracovníky, kteří některé klienty sami kontaktují a nabízejí jim pomoc.“ (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008, s. 18,19)⁷

„Bezdomovcům poskytují služby i některé další organizace, jako Česká katolická charita, Emauzy ČR, sdružení Společnou cestou a některá zařízení obcí. Tyto organizace se sice na bezdomovce zaměřují, ve srovnání s Armádou spásy nebo Nadějí je však kapacita jejich ubytovacích zařízení menší, některé ubytování vůbec neposkytují (např. Nový prostor) nebo působí jen v Praze nebo některých větších městech. Bezdomovci samozřejmě mohou využívat služeb všech těchto organizací a většinou tak i činí, organizace často střídají. Žádná omezení v tomto ohledu nejsou stanovena, s výjimkou jediného: organizace a zařízení, jejichž zřizovateli jsou obce, poskytují služby jen klientům hlášeným v daném místě k trvalému pobytu (v Praze např. ubytovna Městského centra sociálních služeb a prevence, v roce 2007 přejmenovaného na Centrum sociálních služeb Praha).“ (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008, s. 19)⁷

Česká katolická charita

„Provozuje azylové domy pro muže a v některých místech i pro matky s dětmi. Jsou to zařízení většinou s menší kapacitou (v Praze např. 48 lůžek, z toho 10 pro ženy) s omezenou dobou pobytu, klienti na ubytování přispívají. Vedle toho provozuje denní centra s možností hygieny, levného stravování, ošacení a je v nich poskytováno rovněž sociální poradenství. Působí v celé ČR, vedle bezdomovců poskytuje dále pomoc

seniorům, uprchlíkům, dětem z ohrožených rodin, vězněným a propuštěným.“ (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008, s. 19)⁷

Sdružení Emauzy ČR

„Je součástí mezinárodní organizace Emauzské domy, která vznikla ve Francii po 2. světové válce. Působí v celé ČR, kromě Prahy má pobočky v Mostě, Prachaticích, Rychnově nad Kněžnou, kde je i sídlo organizace. Poskytuje ubytování, stravování a některé další služby pouze pro muže. Jedná se o menší zařízení s kapacitou cca 20 osob, s určitými prvky komunitního života. Podmínkou pro poskytnutí ubytování je pracovní zapojení v provozu zařízení nebo na zemědělské farmě, a to formou veřejně prospěšných prací. Velká část klientů této organizace jsou propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, kteří obtížně hledají práci.

Délka pobytu není předem omezena, doba pobytu je většinou 6-12 měsíců. Vedle zajištění ubytování, stravování a zaměstnání dále sociální pracovníci pomáhají klientům při zajišťování dokladů, poskytují jim poradenství atd.“ (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008, s. 19)⁷

Sdružení Nový prostor

„Neposkytuje ubytování, ale zajišťuje pro zájemce možnost zaměstnání jako pouliční prodejci časopisu Nový prostor (s denním výdělkem). Dále provozuje denní centra kulturní a sportovní aktivity (divadlo, kopaná apod.)

Občanské sdružení Společnou cestou a Středisko křesťanské pomoci poskytují ubytování pro matky s dětmi a rodiny s dětmi. Poskytují jak krizové ubytování, tak ubytování v azylovém domě a dále domy na půl cesty. Na ubytování se klienti finančně podílejí. Kapacita těchto zařízení je cca 50 stále obsazených míst. Kromě ubytování a stravování poskytují i poradenství a dále, vzhledem ke specifické klientů i programy pro děti (volnočasové, doučování apod.)

Bezdomovcům poskytují služby ještě další organizace, jedná se např. o bezplatné poskytování jednoduchých jídel, které např. v Praze zajišťuje asi 10 církevních organizací, dále poskytování ošacení, které už vedle výše uvedených organizací poskytuje dále Diakonie, Červený kříž a některé další organizace.“ (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008, s. 20)⁷

4 Bezdomovectví jako sociálně patologický jev

Bezdomovectví jako krajní forma sociálního vyloučení je nepochybně sociálně patologickým fenoménem, který se často pojí s negativními společenskými jevy jako je např. dětství v problémové rodině, nízká úroveň vzdělanosti, problémy na trhu práce, dlouhodobá nezaměstnanost, kontakt s problémovými jedinci a okolím, ve kterém se vyskytuje zločinnost, alkoholismus a jiné závislosti.

„Účinek kriminality a kriminálního jednání na bezdomovství je hrozivý. Sociální skupina, které je upíráno právo na normální existenci, se hroubí a zase naopak vzrůstá pod neustálým napětím z obklíčení a sevření kleští trestných činů. Plodnost zločinného chování ovlivňuje způsob života člověka, jeho postoje, záměry, aktivity, jeho společenské vztahy, vydává plody společenské nerovnosti ničí osobní důstojnost člověka. Odtud vyrůstají vývojové poruchy osobnosti, psychická deprivace, týrání a zneužívání, mizení smyslu života, eroze mravního řádu, násilí. Je nesporně potřebné se vymanit z těžké intolerance nespravedlivých degradací a různých exkomunikací a vložit porozumění a poznání do svého pohledu. Bylo by zapotřebí začít zkoumat celou problematiku ve všech jejích dimenzích, opřít se indiferentismu a odhalit složitost celého jevu.

Tradiční kriminalita, kterou tvoří trestná činnost majetková, násilná a mravnostní, je hlavním zdrojem strachu a obav společnosti. Den co den přinášejí media údaje o trestných činech a jejich obětech. Hovoří se o prevenci a represii, zrušení a obnovení trestu smrti, ale důvěra občanů k zákonům, policii, státu, se nepřetržitě oslabuje. Frustrovaná část ohrožených, nedostatečně chráněných, hledá zdroj zla a potenciální pachatele. Často spočine pohled veřejnosti právě na lidech bez přístřeší, těch nežádoucích, kteří jsou svým způsobem života velmi viditelní.

Nemůžeme tvrdit, že bezdomovská populace je stranou problematiky kriminality. Mnozí z nich mají ve svém životě kriminální zkušenost, mnozí se dopouštějí drobné kriminality příležitostně nebo z nouze. Konstatujeme však, že nejsou schopni účastnit se nebo dokonce řídit větší kriminální akce, či snad participovat na organizovaném zločinu. Rafinovanost, systematičnost a synchronizace všech dílčích operací organizovaného zločinu bezdomovce prostě odstředivě vylučují. (Hradecká, Hradecký, 1996, s. 46, 47)¹

4.1 Sociálně patologické jevy spojené s bezdomovstvím

Mezi nejvíce zřejmé a zároveň nejvíce viditelné sociálně patologické jevy, které jsou spojeny s bezdomovstvím lze bezesporu zařadit alkoholismus a drogové závislosti, tyto jevy provází bezdomovce nejen při jejich životě na ulici, ale mnohdy jsou i důvodem počátku jejich sociálního vyloučení. Taktéž nelze říci, že každý bezdomovec je alkoholik nebo závislý na psychotropní látce.

Je všeobecně známé, že alkohol a jiné návykové látky zapříčiňují tělesné a psychické poškození organismu člověka. Závislost na drogách představuje v životě člověka závažná onemocnění, drastické změny chování a reakce na běžné podněty okolí. To má za následek zhoršení vztahů v rodině, neschopnost docházet do zaměstnání, ztrátu kamarádů, konflikt se zákonem jak vlivem jednání pod vlivem drogy nebo při obstarávání prostředků na její nákup. Postupně se jedinec dostává do společnosti ostatních drogově závislých, kde mají všichni obdobné životní postoje a hodnoty změněné vlivem drogy. Nedlouho poté přestává rodina tolerovat neustálé ztráty předmětů vhodných k prodeji z domova a následuje bezdomovství.

Manželé Hradečtí k této problematice uvádějí: *„Na ulicích, na nádražích, v parcích měst můžeme potkat všemožné skupiny drogových turistů, konzumenty drog se závažnými úchylkami, zpustlé a opilé bezdomovce, děti „čichače“, propuštěné klienty psychiatrických léčen. Přesto, že alkoholové závislosti podlehne jen asi 3-4 % celé naší populace, přisuzuje se právě bezdomovcům nadměrná konzumace alkoholu a obraz nádražního povaleče a tuláka s lahví rumu či piva, tak často představovaný ve filmech či na televizních obrazovkách jako prototyp bezdomovce, zůstává v očích veřejnosti stálým symbolem bezdomovců. Zapomíná se, že osoby s rozvinutou závislostí na alkoholu žijí nejen na nádražích.*

Francouzský sociolog Patrick Gaboriau, který se zabývá městskou okrajovou populací, nazývá bezdomovský styl života kulturou veřejného prostranství. Zasloučeně a se sympatií popisuje bezdomovce jako jedince, který přesto, že byl nucen přerušit svazky se sociálními modely, hledá své funkční místo v současné společnosti v touze prožít svůj život podobné hodnoty jako jiné sociální skupiny. Život bezdomovce je seskupen okolo pevných orientačních bodů, tvrdí Gaboriau. Vyloučený ví, že je

znevýhodněný a poškozovaný, bez peněz, přesto hledá neustále svou šanci a jeho velkou starostí je udržet pozici normality, vůli dělat „jako všichni a každý.“ Patrick Gaboriau chce ve své analýze „kultury ulice“ také odpovědět na otázku, proč bezdomovec se stává alkoholikem. Chtěje překročit obvyklá vysvětlení, nabízí interpretaci „kultury vína či piva“. Bezdomovec žije touto „kulturou“, která se organizuje okolo láhve, společnosti neštěstí jeho trápení a bídy. Společensky opilství sice omezuje a zužuje jeho možnost znovupřijetí, nicméně oplátkou mu otevírá mentální svět.

Zcela nepřirozeným způsobem alkohol usnadňuje druhotné, originální a rozdvojené vnímání osobě, která své denní strádání může strávit v malé, časově omezené veselosti, veselosti opilce. Pití ničí sice život, usnadňuje však přežít právě tento den. Alkoholici, alespoň to tak pozorujeme mezi lidmi bez domova, představují časově starší generaci, s věkovým průměrem o patnáct až dvacet let vyšším, než jsou přicházející toxikomané. Mezi alkoholiky a toxikomany lze spatřit ještě skupinu osob oscilující mezi zneužíváním toxických látek a alkoholem. Jde podle všeho o nějaký náhražkový způsob substituce v té chvíli nedostupného alkoholu. Tito lidé náhradu snadno naleznou v diazepamu či jiných lécích z této skupiny, zamění alkohol za hypnotika, analgetika, různým způsobem je zkombinují a dostanou se do podobného stavu opilství. vše, co jim umožní vyvolat euforii, je dobré. Mezi bezdomovci známe jedince, kteří pijí okenu, čichají různá ředidla.

Bezdomovská populace mladšího věku z 80 % přiznává, že okusilo nebo bere drogu. Nejčastější jsou ti, kteří mají zkušenost s domácím pervitinem, málokdo přiznává kokain, braun, heroin se v rozhovorech s bezdomovci neobjevuje. Mnoho z nich kouřilo nebo kouří marihuanu. Zneužívání toluenu je velmi rozšířené a spolu s čicháním různých lepidel a ředidel patří k nejužívanějším pro svou finanční dostupnost. Lze předpokládat, že i v České republice se v nejbližší době zvýší počet osob závislých na drogách. Hermetické uzavření území republiky povolilo a skončilo, česká drogová scéna vytváří svou stále silnější pozici, různé heroinové a kokainové trasy procházejí Českou republikou jako tranzitní či dokonce cílovou zemí.

Zločinecké organizace realizují pouliční či klubové distribuce, zavádějí dumpingové ceny, někdy až o 80 % nižší než v sousedních zemích. Zneklidnění čekáme na sílu, která do této situace zasáhne. Nás všech se to velmi týká.“ (Hradecký, Hradecká, 1996, s. 51,52)¹

4.2 Bezdomovci jako oběti

Situace, kdy se bezdomovci stávají terčem útoků jedinců, kteří si na nich potřebují vybit své komplexy či zvýšit své ego, nebo se jen předvést před kamarády za využití většinou naprosté bezbrannosti a nepřipravenosti čelit útoku oběti popsal výstižně Hradecký ve své Tématické zprávě z r. 2006: „*Do denních center a azylových domů přicházejí často bezdomovci s různými zraněními. Někdy se svěří, jindy ne, jak k nim přišli. Některá zranění vznikají z neopatrnosti bez cizího zavinění, často v opilosti. Jiná pocházejí z konfliktů s lidmi v uniformě – s policisty, městskými strážníky, pracovníky bezpečnostních služeb, nebo s lidmi v civilu. Téměř všechny případy končí lékařským ošetřením, protože bezdomovci nechtějí podat trestní oznámení. Důvody mohou být různé, nejčastěji je to obava z dalšího možného konfliktu. Přesto lze objektivně dokumentovat několik výrazných případů, které pronikly na veřejnost.*“ (Hradecký, 2006, s. 18)²

Dva pokusy o upálení bezdomovců

„*V květnu 2005 během dvou po sobě následujících dnů byli v Praze na dvou místech podpáleni dva bezdomovci. Při prvním napadení někdo brzy ráno polil benzinem bezdomovce spícího na lavičce v lesoparku na okraji města. Bezdomovec, pan Zdeněk, byl bezprostředně hospitalizován ve Vinohradské nemocnici s popáleninami 2. a 3. stupně zejména na obličeji a na krku, oheň mu poškodil také dýchací cesty. Po propuštění z nemocnice se ubytoval v azylovém domě. Lékař z ordinace pro bezdomovce mu zprostředkoval rehabilitace. Jeho zdravotní stav se zlepšuje. Za pomoci sociálních pracovníků mu byla přiznána mimořádná dávka sociální péče, je již registrován na úřadě práce a jsou mu vypláceny dávky sociální péče ve výši životního minima. Pan Zdeněk pracoval v povrchových dolech. Po ztrátě zaměstnání přestal platit nájemné, byl vystěhován do holobytu a posléze se ocitl bez přístřeší. S rodinou se nestýká – nemůže od ní očekávat pomoc. Odjel do Prahy, přežíval na ulici, v zimě využíval možnost přenocování na židli v denním centru. V únoru 2006 prošla tiskem zpráva o soudním procesu, doprovázená fotografií muže s vyholenou hlavou. Dvaadvacetiletý pětkrát soudně trestaný muž, který je obviněný z pokusu o vraždu, svou účast na činu popírá.*“

Druhý případ se stal v tramvaji. Třiačtyřicetiletý bezdomovec, pan V. vzplál ve voze, který dojížděla na konečnou zastávku do Divoké Šárky. Řidič muže uhasil práškovým přístrojem. Pan V. utrpěl popáleniny na 20 % povrchu těla, prodělal několik plastických operací, podle lékařů mohl na následky zranění zemřít. Městský soud v Praze odsoudil k osmi letům vězení muže, kterého řidiči tramvají znají jako fanatického milovníka tramvají, „velkého chlapce“, podle soudního znalce trpí poruchou osobnosti. Ten se u soudu hájil tím, že ho k činu vyprovokoval řidič, který byl také obviněn ze spoluúčasti na tomto násilí. Soud tomuto tvrzení neuvěřil, ale žalobce, který je přesvědčený o spoluúčasti řidiče na činu, se odvolal.“ (Hradecký, 2006, s. 18, 19)²

Vraždy bezdomovců v Plzni

„12. dubna 2006 dopoledne objevili lidé v areálu bývalého výstaviště v Plzni mrtvá těla dvou bezdomovců ve věku 44 a 49 let a třetího muže zraněného. Těla obětí ležela za plechovou ohradou nedaleko řeky, kde bezdomovci přezimovali v přístřešcích. Tam také na ně vrah zaútočil. Z charakteru zranění se usuzuje, že bezdomovce ubil tvrdým předmětem. Policie případ vyšetřuje jako dvojnásobnou vraždu a pokus vraždy. Tato vražda může souviset s případem starým dva roky, kdy ve stejné lokalitě útočník brutálně zbil bezdomovce, jehož léčba trvala několik týdnů. Útočník nebyl nikdy zjištěn. Areál bývalého výstaviště je soukromý pozemek, policie na něj nevstupuje. Policie prověřuje také verzi, podle níž by mohl vraždit třetí bezdomovec, kterého těžce zraněného z místa odvezla záchranka.“ (Hradecký, 2006, s. 19, 20)²

Násilí v Opavě

„V březnu 2006 odsoudil okresní soud v Opavě tři mladíky za vraždu na 13 a 12 let do vězení. Vše se odehrálo mezi půlnocí a ránem 23. května 2005 na vlakovém nádraží v Opavě. Soud konstatoval, že se společně domluvili, že bezdomovce zbijí a společně si také na nádraží našli zbraně – dlažební kostky a kůl. Mladíci nejdřív popíjeli víno na nádraží, pak zjistili, že nedaleko jsou dva bezdomovci, které znali. Nasbírali si těžké betonové dlaždice a vyzbrojili se dřevěným kůlem. Pak bezdomovce, kteří byli také opilí, prudce napadli. Házeli po nich připravené dlaždice, kopali je a nakonec přišel na řadu dřevěný kůl, kterým dostávali napadení rány do hlavy a krku. Podle rozsudku jim mladíci dokonce snožmo oběma nohama skákali na hlavy, aby byla zábava větší, mávali přitom rukama, jako andělíčci, kteří už se s duší ubitých vznášejí

do nebe. Zbité bezdomovce nechali mladíci ležet a odešli. Sedmatřicetiletý bezdomovec M. K. utrpěl vážná poranění hlavy a na jejich následky zemřel. Osmatřicetiletého muže, P. M. zachránili lékaři po převozu do nemocnice. Podle státní žalobkyně Brigity Bilíkové ubili mladíci bezdomovce jen tak, pro zábavu.“ (Hradecký, 2006, s. 20)²

Plameňáci

„Začátkem roku 2006 překvapila kriminalisty zábava skupiny mladíků, kteří v přesile napadali chlapce, kteří se neuměli bránit, náhodné cestující v metru a také bezdomovce. Své útoky si nahrávali a zveřejňovali na internetu. Skupinu, která si říká Plameňák, se podařilo pozatýkat i díky internetovým záznamům. Na jednom asi dvouminutovém záběru nazvaném „Komár vs. sociál“ tito mladíci napadají postupně několik mužů, které lze pokládat (už i díky názvu) za bezdomovce. Na začátku je vidět, jak jeden z nich bije bezdomovce v průchodu domu nejprve pěstí do hlavy, tluče mu hlavou do zdi, nakonec ho kope do nohou, do břicha a do rozkroku. Když se napadený začne úspěšně bránit, přiběhnou dva další mladíci a zaženou muže z místa. Následuje střih: K muži sedícímu na náměstí na lavičce (nelze rozeznat, zda je to bezdomovec), přijde tentýž mladík a znenadání ho kopne do hlavy. Hned nato muže obstoupí tři další mladíci. Další střih: Dva mladíci spěchají přes ulici k vousatému muži, zřejmě je to ten z prvního záběru, když se k němu přiblíží, objeví se v záběru ještě třetí a čtvrtý mladík a ještě jeden muž, snad společník napadeného. Jeden mladík vousatému muži vrazí pěstí do obličeje, ten se brání, ale ostatní se na něho v přesile vrhnou, muž utíká, spadne na chodníku, mladíci do něho kopou a odcházejí. Poslední střih: Pronásledování vousatého muže, bití a kopání pokračuje na útěku na dlažbě na ulici, když je muž povalen a na ležícím sedí jeden mládenec a mlátí ho do obličeje. Kolem chodí lidé a jezdí auta a nikdo nezasáhne. Celý záběr je provázen hudbou se zvukovým zdůrazněním rány nebo kopance.“ (Hradecký, 2006, s. 20)²

4.3 Bezdomovci jako pachatelé

Kriminalitě a viktimizaci bezdomovců je v naší i zahraniční literatuře věnována minimální pozornost, jednou za čas jsme na tento jev upozorněni médii. Přitom kriminalitou jsou tito jedinci ohroženi více než ostatní populace - jako pachatelé,

ale i jako oběti. Mezi lidmi bez domova se nalézá vysoké procento propuštěných vězňů. Těm, kteří dosud nebyli trestáni, hrozí ve zvýšené míře riziko, že trestný čin spáchají. Vede k tomu především hmotná nouze, ale i pohyb v kriminogenním prostředí. Uchylují se k drobným krádežím zejména při sběru železného šrotu, kradou víka od kanálů, vnikají na cizí pozemky, přespávají v opuštěných objektech.

Výsledky novějších kriminologických výzkumů osobnosti dospívají k poznatkům, že u osobností s poruchami chování, které mají sklony ke kriminalitě, platí, že jejich delikventní chování souvisí s chybnou adaptací na sociální poměry a očekávání většinové společnosti, normalita osobnosti není objektivní ani univerzální kategorie, měřítkem normality je proto převažující názor v dané společnosti (kultuře).

U bezdomovců, podobně jako u ostatních sociálních skupin na okraji společnosti, se poměry a očekávání komunity liší od očekávání a celkové atmosféry většinové společnosti. Bezdomovci, se své komunitě postupně přizpůsobují. Je daný předpoklad, že v komunitě bezdomovců například víceméně odpadá strach z ostudy ze spáchaného deliktu jako usměrňující prvek a částečně odpadá i strach z trestu, přes všechna negativa spojená s uvězněním dostanou bezdomovci ve věznici to, co jim akutně nejvíce chybí: střechu nad hlavu a jídlo.

Rozhodně ne všichni bezdomovci porušují zákon, je však reálný předpoklad, že v jejich komunitě je kriminalita vyšší než v běžné populaci. Omezování bezdomovectví proto zákonitě vede k omezení kriminality. Je třeba opětovně uvést, že bezdomovectví je samo o sobě extrémní izolací od společnosti, rodiny, přátel, pracoviště, je to přerušení až ztráta kontaktu s bývalým životem a jeho hodnotami. Aby člověk neztratil sebeúctu, začne se stýkat s lidmi na své úrovni, zde se nemusí stydět za svůj pád na společenské dno.

Jedna ze studií provedených ve Velké Británii uvedla, že 40% vězňů očekává, že se po opuštění věznice stanou bezdomovci. Tato očekávání se stávají téměř zákonitou realitou při střídání ubytování mezi věznicí, azylovým centrem a přespáváním na ulici. (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008, s. 49,50)⁷

Lze tedy konstatovat, že bezdomovská populace není z pohledu kriminologie pouze jako oběť, ale dostává se často do kolize se zákonem. Konflikt se zákonem nastává mnohdy již v čase, kdy je jedinec bezdomovstvím teprve ohrožený, tedy když se vlivem spáchaní trestného činu dostává do výkonu trestu odnětí svobody či je trestný čin důvodem umístění v ústavních zařízeních. Do konfliktu se zákonem se dostanou

vlivem různých patologických závislostí, po nichž následuje rozpad rodiny, ztráta zaměstnání či neschopnost platit nájem, hypotéky, apod., a jedinec se uchýlí k trestné činnosti za účelem obstarání prostředků buďto k obživě či uspokojení své závislosti. Nelze však uvést, že poměr obětí x pachatel je stejný. Mnohokrát bezdomovec raději spáchá nějaký méně závažný tr. čin³ jen proto, aby nemusel trávit zimu na ulici, ve věznici dostane najíst, je tam teplo a střecha nad hlavou. Bezdomovci jsou skutečně převážně oběti nežli násilníci. Bohužel i policisté, kteří by měli napadání bezdomovců zabránit, se dle výpovědi mnoha bezdomovců aktivně účastní na jejich týrání a napadání. Jsou známy i případy, kdy policisté bezdomovce odvezou mimo město, zbijí ho a nechají jít. Toto je dáno vesměs negativními postoji policistů k bezdomovcům „přidělávají jim práci,“ lidé si na ně stěžují, že je obtěžují žebráním, zápachem, apod.

5 PRAKTICKÁ ČÁST

V praktické části bakalářské práce budu analyzovat problematiku bezdomovectví v regionu Kutná Hora za využití kombinace poznatků získaných při vypracování teoretické části této práce a při vykonání odborné praxe v Nízkoprahovém denním centru v Kutné Hoře.

5.1 Oblastní charita Kutná Hora, Nízkoprahové denní centrum

Oblastní charita Kutná Hora se péčí o lidi bez přístřeší věnuje od roku 2004, kdy bylo otevřeno Denní centrum pro tuto cílovou skupinu. Od roku 2006 byla tato služba rozšířena o terénní sociální práci, čili terénní programy. Nyní Oblastní charita Kutná Hora zachovala obě služby, avšak své aktivity v pomoci bezdomovcům realizuje bez projektového ukotvení. Od roku 2007 jsou obě služby postupně metodicky upravovány dle standardů kvality sociálních služeb dle zákona č. 108/2006 Sb.,¹⁰ O sociálních službách.

Oblastní charita Kutná Hora poskytuje své služby lidem bez přístřeší zcela v intencích poskytování charitativní péče, jež vycházejí z dvoutisícileté křesťanské zkušenosti v poskytování této pomoci.

Nízkoprahové denní centrum (NDC) poskytuje klientům zejména „první pomoc“ při prvním kontaktu klientem, dále možnosti využít služeb šatníku, kdy se klient při prvním kontaktu může obléci, možnost provedení osobní hygieny, jsou vydávány poukázky na pečivo, v denní době může klient trávit čas v prostorách NDC. Klientům jsou taktéž poskytovány služby spojené s pomocí s hledáním zaměstnání, v komunikaci s úřady či pomoc v případech dopadů právních následků exekucí nebo soudních rozhodnutí. (viz. příloha č. 1)

5.2 Vývoj situace a současný stav

K znázornění vývoje v počtu klientů a úkonů spojených s jejich návštěvami v NDC od roku 2006 do současné doby byla za použití podkladů poskytnutých NDC (viz. příloha č. 2) vypracována přehledná tabulka:

	Klienti muži + ženy	sprcha	chlebičinka	ošacení	pobyt	kontakt
2006	44 + 1 (45)	130	266	147	238	253
2007	44+5 (49)	193	487	173	542	564
2008	48+5 (53)	346	740	313	966	1250
2009	Statistika není dosud k dispozici, lze však předpokládat obdobný nárůst sledovaných hodnot.					

Vysvětlivky k tabulce:

klienti - počet vychází ze jmenných seznamů opakovaně docházejících osob

sprcha - vyjadřuje počet, kolikrát byla klientem využita možnost provedení osobní hygieny

chlebičinka - vyjadřuje počet vydaných poukázek na pečivo v hodnotě 20,-Kč

ošacení - četnost využití bezplatného poskytnutí oděvu z charitního šatníku

pobyt - četnost využití možnosti denního pobytu v centru

kontakt - počet kontaktů (návštěv) ze strany klientů za uvedené období

Od počátku vyhodnocování poskytnutých služeb v roce 2006 dochází k postupnému nárůstu počtu klientů NDC, kdy tento počet či rychlost nárůstu není nijak zvlášť alarmující. Je však uspokojivé, že lidé bez přístřeší si na služby poskytované NDC zvykli, což vyjadřuje četnost využití služeb poskytovaných NDC.

Znepokojujícím faktorem tedy není narůstajícím počet kontaktů ze strany klientů nýbrž závažnost situací, které jsou nucení klienti řešit. Tímto jsou myšleny zejména příčiny, proč se klienti dostali do situace, kdy spoléhají nebo jsou zcela odkázáni na služby NDC. Jedná se především o následky dopadu právních důsledků exekucí spojených s vymáháním nevýhodných úvěrů uzavřených v nebankovním sektoru, taktéž o dopady trestů udělených za spáchání úvěrových podvodů a to jak z důvodu neznalosti tak spáchaných úmyslně za účelem krátkodobého vyřešení finanční nouze.

Spolupráci také komplikují těžké závislosti klientů na alkoholu a nezájem o řešení situace, kdy klient nejeví snahu něco měnit.

Dalším nově vznikajícím obtížně řešitelným faktorem v bezdomovectví jsou situace, do kterých se dostávají zahraniční dělníci. Tito nemají v případě, že přijdou o své zaměstnání v ČR, pokud neodpracují min. 1 rok, nárok na minimální sociální zabezpečení. Český občan se do obdobné situace může dostat, pokud nespolupracuje s Úřadem práce a je vyřazen, taktéž se ocitá zcela bez příjmu.

5.3 Kazuistiky

Ve výše popisovaném zařízení spadajícím pod Oblastní charitu Kutná Hora jsem vykonal v období od 8. 2. 2010 do 21. 2. 2010 odbornou praxi, kdy jsem měl možnost zapojit se do přímého dění na pracovišti a za přispění odborného konzultanta blíže pochopit význam i smysl péče o lidi bez přístřeší. Během působení v NDC jsem se seznámil s životními osudy několika bezdomovců, kteří mi během neřízeného rozhovoru sdělili své životní příběhy. Na základě získaných informací jsem vypracoval kazuistiky jednotlivých osob se zaměřením na objasnění skutečností, které je přivedly k životu na ulici, na zjištění stádia bezdomovectví, ve kterém se nacházejí, do jaké míry jim pomohlo či pomáhá NDC, jaké jsou u nich výhledy do budoucna, apod. Kazuistiky jsou doplněny o poznatky a postřehy pracovníků NDC.

5.3.1 Klient Miroslav, ročník 1940

Pan Miroslav vyhledal služby NDC v srpnu roku 2009. Přijel z Prahy a v Kutné Hoře se zdržoval asi týden. Jde o staršího muže, který je nápadný svou vysokou postavou s nahrbenými zády. Utekla od něho žena i s dětmi, neviděl je asi 12 let. Vše, co mu zbylo po rozvodu, propil s kamarády. Tvrdí, že přibližně deset let byl ubytován v Armádě spásy v Praze. Měl tam však stále častěji problémy s ostatními klienty a proto se rozhodl odejít. Protože v Praze neměl kam jít, nemá žádný domov, rozhodl se jet do Kutné Hory, kde se sice nenarodil, ani zde nemá trvalé bydliště, ale vyučil se zde prý čalouníkem a váží jej ke Kutné Hoře silné vzpomínky. Proto by chtěl zkusit bydlet zde. Při bližším rozhovoru zjišťujeme, že se klient narodil v Praze,

ale trvalé bydliště má v Ostravě. Je starobním důchodcem. Výše jeho důchodu je cca 4.000,-Kč. Měl by sice pobírat něco kolem 8.000,-Kč, ale strhávají mu exekučně polovinu z důchodu. Prý měl v minulosti dluhy, které nebyl schopen splácet. Nyní nemá u sebe již žádné peníze. Veškeré finance vydal na několik noclehů v místním penzionu. Přespává v bývalém železničním depu ČD na předměstí Kutné Hory, kde spolu s ním přespávají další tři lidé. Vzhledem k nízké výši jeho důchodu mu není možné zajistit ubytování na ubytovně. Klient si je toho vědom. Po několika dnech přichází klient s tím, že přišel o svůj občanský průkaz. Asi mu jej vzali obyvatelé depa. NDC mu nabízí, že mu pomohou s vyřízením nového OP. Klient s tím souhlasí. V dalších dnech přijde klient s tím, že už není v depu. Ve městě potkal nějaké Romy, dal se s nimi do řeči a ti mu nabídli u sebe nocleh. Nabídku přijal. Byl varován sociálním pracovníkem před tímto krokem, že ti lidé by mohli mít zájem o jeho důchod. Klient se ale rozhodl u nich bydlet. V dalších dnech přichází s tím, že mu pomohli s vyřízením nového OP. Odvezli jej do Ostravy, kde klient zažádal o nový OP. Prý si za to od něj vezmou 1.000,-Kč až bude brát důchod. Opět byl varován před tímhle jednáním a bylo mu vysvětleno, že prostřednictvím NDC by měl OP zařízen v KH a zdarma. Klient připomínky nebere v potaz. Po nějakém čase klient přichází s tím, že už má nový OP, vybral si na poště důchod, ale ti Romové mu jej celý vzali a ponechali si i jeho OP včetně rodného listu. Pracovníci NDC navrhli klientovi, aby od nich odešel. Jsou ochotni mu nalézt ubytování v některém z azylových domů mimo Kutnou Horu, kde by byl před touto romskou rodinou chráněn. Klient to odmítá. Situace s výběrem důchodu se další měsíce opakuje. Situace klienta je kritická. Nemá vůbec žádné prostředky, romská rodina jej využívá i na hlídání dětí apod. NDC navrhuje, že to ohlásí na Policii. Klient několik týdnů váhá, ale pak souhlasí. Policie klienta vyslechne, ale případ vůbec nevyšetřuje. Klienta prakticky donutí, aby vypověděl, že jim OP i důchod dal dobrovolně a to i navzdory výpovědím pracovníků NDC. Nechtějí se tímto jednáním zabývat. Situace klienta je nadále kritická.

Situace dnes: Klient stále bez dokladů, návrhy NDC na řešení odmítá, má vlastní strategie, které ale nefungují, nechce z Kutné Hory odjet, Romové jej nadále obírají o peníze. Sociální práce je v tomto ohledu zcela neúčinná. NDC je s klientem stále v kontaktu, využívá potravinový a hygienický servis, bere si ošacení.

Situace do budoucna: Klient je bez přístřeší, NDC nevidí z této situace žádné východisko. Je u NDC velmi zadlužen, proto je mu poskytována jen základní pomoc a sociální poradenství, kterým se však neřídí. Má vlastní strategie, jak přežívat. Zřejmě

mu tento stav z nějakého důvodu vyhovuje. Pokud bude stále odmítat řídit se poskytovanými radami, nelze mu pomoci.

5.3.2 Klient Milan, ročník 1969

Poprvé vyhledal služby NDC začátkem října roku 2008. Překotně hovořil o tom, že se před měsícem vrátil ze Saudské Arábie, kde pracoval na ropné plošině. Tuto práci získal prostřednictvím svého známého v Londýně, kde žil asi šest měsíců. V Anglii však nemohl narazit na vhodnou práci a proto využil nabídky práce v Saudské Arábii. Mělo tam však dojít k havárii, jejíž příčinou měl být požár. Klient zde utrpěl popáleniny nohou. Vzhledem k tomu, že šlo o nelegální práci a klient zde neměl zajištěné zdravotní pojištění, musel zemi opustit a přiletět do České republiky. Zde požádal o ošetření kutnohorskou nemocnici. Vzhledem k tomu, že klient neměl kryté zdravotní pojištění, poskytli mu v nemocnici pouze základní ošetření. Klienta však nohy velmi bolí a neví co dál. Snažil se vrátit do místa svého trvalého bydliště nedaleko Čáslavi, kde před svým odchodem do ciziny obýval spolu se svou manželkou a dětmi rodinný dům. Dům však po návratu našel zamčený, manželka s dětmi odešla. Od své tchýně se dozvěděl, že jeho žena i s dětmi odsud odešla a podala žádost o rozvod. Tchýně mu nechtěla sdělit, kde se jeho žena nalézá. Klient byl zoufalý. Protože mu začali docházet našetřené peníze, navštívil ÚP, kde se nechal registrovat. Na podporu však neměl nárok. Požádal tedy o pomoc Městský úřad v Čáslavi. Zde mu přiznali sociální dávky - Okamžitá mimořádná pomoc a Příspěvek na živobytí. Klient však začal ze zoufalství a kvůli bolestem nohou velmi silně pít alkohol. Nyní je opět bez peněz, neví jak dál, chce zpět svou ženu, v opilosti někde ztratil občanský průkaz a cestovní pas, takže se nemůže vrátit do Anglie. Klienta sociální pracovník utvrzuje v přesvědčení, že je dobré, že je kontaktoval, určitě se mu pokusí pomoci. Je vidět, že mu jeho situace není lhostejná, mobilizoval své rezervní síly.

NDC nabídlo klientovi tuto pomoc: Pokusí se mu najít vhodnou ubytovnu, kde by mohl provizorně bydlet. Poté se zaměří na jeho problém se zdravotním pojištěním a pomohou mu najít vhodného lékaře. Je třeba, aby byly odborně léčeny jeho popáleniny. Dále by bylo dobré, aby klient s jejich pomocí začal hledat práci. Taktéž je třeba začít řešit jeho alkoholovou závislost. Klient se vším souhlasí, je sepsán individuální plán s přesným harmonogramem pomoci a dohodou, co kdo a v jakém čase udělá pro stabilizaci klientovi situace. V následujících dnech se podaří pro Milana najít ubytování. NDC se

spojilo se zdravotní pojišťovnou, kde mu sestaví splátkový kalendář. V této fázi však klient přerušil spolupráci, přestává docházet do zařízení. Sociální pracovník Milana několikrát potkal na ulici, slibuje, že se staví, bohužel nepřijde. Asi po dvou měsících opouští i ubytování, nachází si jinou ubytovnu, opět zřejmě silně pije. Práci si nehledá. Opět do NDC několikrát zavítá, ale termíny dohodnutých schůzek nedodrží. Vždy je z něj silně cítit alkohol, ale řešit problém nechce. Touží se vídat s dětmi, hodně ho to trápí. Práci nemá a ani si ji nehledá. Uchyluje se ke krádežím a pytláctví. V důsledku pití má silné zdravotní potíže. Musí být hospitalizován v nemocnici v KH. Kvůli jeho dřívějším dluhům se o něj začínají zajímat jeho věřitelé. Hrozí mu několik žalob. Po propuštění z nemocnice je policií přistižen při zastřelení srnce.

Situace dnes: Byl obviněn a eskortován do vazební věznice v Pardubicích. Začíná do NDC psát dopisy. Ještě během vazby je odsouzen na cca jeden rok nepodmíněně za krádeže a pytláctví. Neustále si dopisuje s NDC. Tento kontakt jej drží v dobrém psychickém stavu. Ve vězení v sobě objeví výtvarný talent, začíná portrétovat spoluvězně. Sociální pracovníci z NDC jej na dálku v tomto úsilí podporují.

Situace do budoucna: Klient je nadále ve výkonu trestu, měl by být propuštěn v prosinci r. 2010. Spoléhá se na pomoc NDC. Chtějí mu poskytovat podporu i po propuštění z vězení.

5.3.3 Klient Roman, ročník 1943

Tento člověk nevyhledal službu NDC přímo, ani nepožádal o zprostředkování pomoci. Přesto byli nuceni sociální pracovníci z NDC zabývat se jeho situací. K prvnímu kontaktu došlo tak, že řediteli Oblastní charity Kutná Hora volal místostarosta města Kutná Hora, že v městské čtvrti Vrchlice došlo k vystěhování neplatiče nájemného z obecního bytu. Byt byl úředně zapečetěn. Tomuto člověku bylo údajně nabídnuto náhradní ubytování na ubytovně. Zřejmě k dohodě o ubytování nedošlo. Vystěhovaný Roman neměl kam jít. Ujali se jej obyvatelé čtvrti Vrchlice. Jeden z nich mu nabídl, že může provizorně přespávat v jakémsi dřevníku, který obyvatelé čtvrti využívají jako skladové prostory a kontaktoval místostarostu města. Chtěl, aby situaci toho člověka pomohl řešit. Starosta se obrací na NDC prostřednictvím ředitele Oblastní charity v Kutné Hoře. Pracovníci NDC jdou do čtvrti Vrchlice a nacházejí zde pana Romana ve dřevníku. Je ve velmi zanedbaném stavu. Leží zde na provizorním lůžku, je velmi špinavý, zapáchá. Velmi obtížně s nimi

komunikuje. Nabízejí mu, že jej odvezou do NDC, kde by se mohl vykoupat a převléci do čistého. Tuto pomoc prozatím odmítá. Domlouvají se s ním tedy na tom, že přijedou následující den. Protože jejich příjezd vzbudil ve čtvrti velký zájem a kolem dřevníku se scházejí občané čtvrti, jdou ven a vysvětlují jim, jaká je situace a jak Romanovi mohou pomoci. V dalších dnech byl klient převezen do NDC, kde jej pomohli vykoupat, je ostříhán a oholen, dostane čisté šatstvo.

Situace dnes: Klientovi pracovníci NDC vyřídili doklady (OP, rodný list), souběžně zažádali o důchod i soc. dávky, klientovi zajistili místo na ubytovně. Klientovu situaci se daří stabilizovat, je ubytován na ubytovně. Je mu přiznán částečný důchod (cca 3000,-Kč) i dávky. Klientovi NDC dalo do pořádku zdravotní pojištění, byl zaevidován u praktického lékaře. Klient bohužel zemřel před Velikonocemi tohoto roku v nemocnici v Kutné Hoře.

5.3.4 Klient Lukáš, ročník 1962, občan Slovenska

K prvnímu kontaktu došlo v květnu r. 2009. Pan Lukáš přichází s tím, že jej jeho družka právě vyhodila na ulici a nemá teď kam jít. Hovoří velmi naléhavě, dožaduje se okamžité pomoci spočívající v nalezení vhodného ubytování. Je z něho cítit alkohol, což narušuje komunikaci. NDC provedlo sociální šetření. Lukáš žije v Česku již několik let, ale nemá zde povolení k trvalému pobytu. Je vyučeným kuchařem a jako kuchař pracoval donedávna v jedné restauraci v Kutné Hoře. Propustili jej však asi před měsícem kvůli blíže neurčeným neshodám. Je bez práce a teď i bez střechy nad hlavou. Neví, proč ho družka vyhodila. Snad kvůli tomu, že nevydělává. Snaží se zjistit, zda nemá nárok na podporu v nezaměstnanosti. Proto je objednan do charitní poradny, kde by mu měli poskytnout pracovní poradenství. Později komunikuje NDC s pracovníky této poradny. Pan Lukáš nemá bohužel nárok na podporu v nezaměstnanosti, protože v ČR neodpracoval bez přerušení alespoň jeden rok. Doložit může pouze sedm měsíců práce v ČR. Klient říká, že by zbylé měsíce mohl doložit, ale potřebné dokumenty zůstaly u jeho družky. Klient si za přispění NDC své věci vyzvedává, ale zbylé měsíce práce z nich stejně nelze doložit. Na sociální dávky jako cizinec bez trvalého pobytu v ČR nemá nárok. Klient je zoufalý, svou družku má rád, chce se k ní vrátit. Ta je však proti. Ukazuje se, že klient silně pije každý den, komunikace s ním se stává velmi obtížnou. Nechce si však tuto skutečnost připustit, neřeší to. Práci se mu nedaří najít, vždy je problémem alkohol. Klient se uchyluje k

drobným krádežím, dostává se do konfliktu s dalšími bezdomovci, do NDC přichází s podlitinami v obličeji, několikrát skončí v nemocnici. Diagnostikují mu také cukrovku. Není však pojištěn, nemůže se tedy léčit. NDC mu nabízí, že by se mohl vrátit na Slovensko, poslali by ho do Azylového domu v Hradci Králové, odkud by ho na své vlastní náklady poslali vlakem na Slovensko. Tam by se mohl spojit se svou rodinou, mohl by také zažádat o sociální dávky.

Situace dnes: Klient odmítá odjezd na Slovensko, jeho situace se zhoršuje a začíná být kritická. Vzhledem ke kritické situaci se pracovníci NDC začátkem tohoto roku spojili s jeho bratrem na Slovensku a domluvili se s ním na tom, že si pro Lukáše zajede do ČR. Po jeho příjezdu jeho bratr zaplatil dluhy, které klient měl u NDC a odvezl si Lukáše na Slovensko.

Situace do budoucna: Osud Lukáše není NDC znám, je předpoklad, že se mu rodina snaží pomoci.

5.3.5 Klient Vladimír, ročník 1964

Do NDC přichází v prosinci r. 2008. Jde o první kontakt. Znají tohoto člověka, často postával u jednoho ze supermarketů ve městě. Dokonce byl pracovníkem NDC již jednou venku osloven a nabízené služby odmítl. Jeho vzhled je velmi zanedbaný, jeho ošacení zapáchá, je špinavý. Také je z něj cítit alkohol a jeho řeč je tím poznamenána. Přesto je s ním komunikace možná, není agresivní, orientuje se. Chce, aby ho ubytovali. Ptají se ho na to, kde doposud pobýval. Tvrdí, že přespává v provizorním příbytku naproti bývalým kasárnám v Kutné Hoře. Bydlel se ženou v bytě se sociální péčí, manželka zemřela v r. 2008, jeho z bytu vystěhovali, neměl na něj nárok. Co měl, tak propil, skončil na ulici, neměl kam jít. Vzhledem ke zhoršujícímu se počasí a sílící zimě se jeho provizorní příbytek stává neobyvatelným. V NDC mu sdělují, že ubytování neposkytují, ale jsou mu schopni zprostředkovat ubytování na některé z ubytoven ve městě. Dále NDC zjišťuje jeho finanční situaci. Klient pobírá sociální dávku Příspěvek na živobytí. NDC mu zařizuje i sociální dávku Doplatek na bydlení, ze kterého by mu mohl být hrazen pobyt na některé z ubytoven. Klient souhlasí s tím, aby mu hledali ubytování na ubytovně. Žádají ho o to, aby příště přišel střízlivý. Souhlasí. Při další návštěvě je opět pod vlivem alkoholu, ale komunikace s ním je opět možná. Prý měl jenom dvě piva. Zřejmě není v silách klienta vyhnout se alkoholu, i když jde o úřední jednání. NDC mu zařizuje ubytování v Sedlci, bohužel vedle hostince. Jinde ubytování

nesehnali. Ubytovny jsou plné. Klient s touto nabídkou souhlasí. Je ubytován a je mu přiznána sociální dávka Dopltek na bydlení. Klient má však problémy s hygienou, chodí věčně opilý, neudrží moč, vedoucí ubytovny chce, aby klient odešel. Zkouší vyjednávat, klient má podmíněčné vyloučení z ubytování. Snaží se nepít, ale nezvládá to. Z ubytovny je vykázán. Není, kde ho ubytovat, ubytovny jsou plné. Necháávají tedy klienta provizorně přespávat v NDC. Když poleví mrazivé počasí, opět spí klient venku. Klient si nakonec najde ubytování sám. Je ubytován na další ubytovně. Ví, že se musí snažit nepít, jinak skončí opět na ulici. Tuto situaci zvládá.

Situace dnes: Klientovi dále pomáhají se splácením dluhu u VZP, pomáhají mu hospodařit s penězi a daří se jim zprostředkovat kontakt mezi ním a jeho starým otce, který oněm nic nevěděl. Byl kontaktován NDC a velice se o syna zajímá. Má ho rád a chce, aby se syn výhledově vrátil domů. Syn to však odmítá. Klient s NDC přerušil styk, bydlí dále na ubytovně a veškeré záležitosti si vyřizuje sám.

Situace do budoucna: Klient v r. 2008 přistoupil v Kutné Hoře na nabídku nějakých cizích rómů na přivýdělek, nechal se odvézt do Ústí n. Labem, zde nakoupil na splátky nějaké zboží, toto mu vzali, nic mu nedali a poslali vlakem zpět do Kutné Hory. Tímto se klient dopustil trestného činu úvěrový podvod a je za toto trestně stíhaný. V minulosti také již byl odsouzen za obdobný trestný čin. Je pravděpodobné, že bude v nějaké podobě následovat trest a proces resocializace bude narušen.

5.4 Dílčí závěr

Pomoc klientům, kteří navštíví Nízkoprahové denní centrum s žádostí o pomoc je nejvíce komplikujícím faktorem to, že klient většinou nevyhledá pomoc už v prvním stádiu, kdy dochází k události, která za chybějící podpory vede ke vzniku bezdomovectví. Klient se při oslovení centra převážně nachází již ve druhé fázi, kdy pro něho není bezdomovectví jen životní epizodou a návrat k „normálu“ vyžaduje jak z jeho strany, tak ze strany sociálního pracovníka mnohem větší úsilí. Bylo by mnohem efektivnější a méně složité poskytnout klientovi pomoc již v počátku, tedy v době vzniku hrozby bezdomovectví, tedy např. v situaci, kdy klient nemůže splácet své závazky, řeší situaci hraním automatu nebo nadměrnou konzumací alkoholu.

K dalším komplikacím patří skutečnost, že mnozí bezdomovci po poskytnutí základní pomoci ze strany sociálního pracovníka spočívající v získání sociálních dávek, obstarání chybějící dokladů nebo po umístění na ubytovnu, již další pomoc nechtějí, myslí si, že ji nepotřebují. Chybí zde zpětná reflexe, jak s penězi z dávek naloží. Končí opět na ulici a vše začíná znovu.

Negativním faktorem komplikací práci sociálního pracovníka je i to, že u každého klienta je třeba individuálního přístupu. Klienta je třeba motivovat, přesvědčit o smyslu dalšího života, nasměrovat ke způsobu života, kdy již nebude bezdomovectvím ohrožen. Pokud klient odjede z dosahu svého sociálního pracovníka, například do jiného města, přichází tak o individuální přístup, dostává se do anonymity. Často se vrací zpět se stejnými potížemi jako při prvním kontaktu.

Z uvedených kazuistik vyplývá, že zásluhou činnosti Nízkoprahového denního centra se daří pomáhat klientům k návratu z ulice zpět do společnosti, avšak jedná se o složitou práci sociálních pracovníků a úspěch spočívající v umístění klienta na ubytovně či v jiném zařízení není trvalým. Je velice pravděpodobné, že se klient vrátí zpět, zejména pokud klient přeruší kontakt a chybí další kontrola resp. dohled, zda klient neinklinuje znovu k chování, které ho na ulici přivedlo.

ZÁVĚR

Jak již bylo v bakalářské práci několikrát uvedeno, stát se bezdomovcem je snadné, návrat zpět je však obtížný a pro mnoho lidí není bez přispění sociálních pracovníků nemožný. Je nutné si uvědomit, že dnešní doba a zvláště pak globální ekonomická recese, která se nevyhnula ani České republice, není příznivá pro vývoj bezdomovectví. Z tohoto plynou i reálné prognózy, které předpokládají velmi nepříznivý vývoj v oblasti bezdomovectví.

Největší hrozbou současnosti je skupina tzv. potencionálních bezdomovců. Jedná se také o následky ekonomické recese. Jsou uzavírány velké podniky, které zaměstnávaly obrovské počty lidí, mnohdy i celé rodiny. Tito lidé jsou vzhledem k obtížnosti vyjít se sociálními dávkami nuceni v zájmu zabezpečení základních potřeb, zachování současného bydliště nebo udržení už snížené životní úrovně, na kterou byli zvyklí, sáhnout k nevýhodné půjčce. Řešení je však krátkodobé a v případě, že se nedaří nalézt nové zaměstnání, což je v mnoha regionech obtížné, jsou nuceni k dalšímu zadlužování. Do této skupiny lidí patří i komunity zahraničních pracovníků, migrantů a azylantů, jejich postavení při ztrátě zaměstnání je ještě horší nežli u českých občanů. Z této situace mají zisk společnosti z nebankovního sektoru, které poskytují značně nevýhodné půjčky s vysokým úrokem a to bez záruky, že dlužník bude moci splácet. Jsou to půjčky typu, půjčíme každému bez dokládání příjmu, potvrzení o zaměstnání, bez prověřování registrů dlužníků, vhodné pro důchodce a matky na mateřské, apod. Obchodní zástupci za účelem získání provize z počtu uzavřených úvěrů mnohdy uzavřou smlouvu o úvěru s člověkem, který ani není schopen pochopit právní dopady podepsaného dokumentu. Následuje neschopnost splácet a poté je již jen krůček k exekucím, ke ztrátě majetku a přístřeší nad hlavou. Lidé poté nevěří v žádné možné řešení své zdánlivě bezvýchodné situace, inklinují k patologickým závislostem na alkoholu, začnou krást, apod. Následuje zpřetrhání pout s rodinou, rozvraty manželství a člověk se velice rychle ocitá bez prostředků a bez přístřeší.

Lze tedy uvést, že naše současná společnost sama vytváří takové situace, na které lidé nejsou připraveni, společnost také ne. Starší generace není zvyklá na následky ztráty zaměstnání, toto pro ně je zcela nová zkušenost. Naši společnost čeká tolik odkládaná reforma důchodového zabezpečení. Narozených dětí ubývá, přibývá lidí v důchodovém věku, tudíž i vyplácených důchodů, zabezpečení vyplácení důchodů

bude stále složitější. Taktéž lze předpokládat, že bude přibývat „mladých“ bezdomovců, kteří nedosáhnou na důchod, jelikož nepracují, nechtějí nebo nemohou sehnat práci, budou odkázáni na sociální dávky. Vyplácení důchodů bude prioritou, zajištění sociálních služeb pro bezdomovce bude na okraji zájmu společnosti.

Shromážděním teoretických informací k tématu bezdomovectví a vykonáním odborné praxe v denním centru pro osoby bez domova jsem dospěl k závěru, že tato problematika od roku 1989 nabývá stále více na významu a potřeba tuto situaci řešit je stále potřebnější. Pod možným řešením si nelze představit, že budeme pomáhat každému bezdomovcovi, kterého potkáme u nádob na odpadky nebo na nádraží žádajícího nějakou finanční částku na jídlo. Tuto situaci je třeba řešit v rámci kompetencí obcí, měst, krajů, potažmo i ve vládě. Vláda by se měla zabývat novou legislativou, vymezit, kdy se skutečně jedná o osobu bez domova (bezdomovce), kdo, jak a za využití jakých prostředků této osobě pomůže. Stát by měl podpořit zejména sociální služby, které je v rámci prevence spíše třeba posílit. Došlo však k tomu, že vláda v letošním roce sociálním službám peníze ubrala a toto spořicí opatření vede k omezení sociálních služeb, což má zcela opačný efekt. Minimem by mělo být poskytování terénních služeb a vybudování denních center pro bezdomovce v každém (bývalém) okresním městě.

Konkrétně charita v Kutné Hoře se také potýká s nedostatkem financí na zachování stávajícího standardu služeb. Nízkoprahové denní centrum nemá nástroje jak dokončit proces návratu konkrétního klienta a začlenit ho zcela zpět do společnosti. Sociální pracovník je klientovi schopen pomoci, naučit ho, jak hospodařit s minimem financí ze sociálních dávek, pomoci nalézt bydlení na ubytovně. V této fázi chybí možnost umístit klienta do sociálního bytu nebo do azylového domu, jelikož těchto ubytovacích zařízení je nedostatek. Tyto služby lze využít jen ve velkých převážně krajských městech. Pokud klient odejde do velkého města, je v anonymitě, přístup ze strany sociálních pracovníků již není natolik individuální a následuje v mnoha případech návrat na ulici a zpět do Nízkoprahového denního centra, kde je nutné v práci s klientem začít od začátku. Tomuto by zamezilo zřízení zmíněných sociálních bytů a dalších azylových domů v menších městech.

V úplném závěru této bakalářské práce musí zaznít, že situaci týkající se bezdomovectví je nutné účinněji řešit co možná nejdříve. Je zapotřebí, a to i přes probíhající ekonomickou recesi, dopady ekonomické situace na skupinu stíženou

bezdomovectvím řešit, přehodnotit současné priority společnosti, doplnit chybějící legislativu. Toto vše není vhodné odkládat zejména s ohledem na rostoucí skupinu potencionálních bezdomovců a množící se nepříznivé prognózy týkající se tohoto tématu do blízké budoucnosti. Pokud bude společnost tuto problematiku dále odsouvat na okraj svých zájmů, může mít nárůst lidí bez přístřeší velice špatné následky a finanční prostředky potřebné na řešení situace mohou oproti dnešku astronomicky narůst.

Význam bakalářské práce pro sociální pedagogiku spatřuji v tom, že jsem na základě získaných teoretických i praktických poznatků potřebných pro vyhotovení práce, poukázal na negativní skutečnosti, se kterými se potýkají organizace poskytující sociální služby lidem bez přístřeší, taktéž na nedostatky sociálních služeb v oblasti bezdomectví a nastínil možná řešení pro zkvalitnění i zvýšení efektivity poskytovaných služeb.

Resumé

Bakalářská práce na téma „Proces vzniku a stádia bezdomovectví,“ se zabývá problematikou bezdomovectví v České republice.

Práce se zabývá myšlenkou o příčinách vedoucích ke vzniku bezdomovectví, vysvětluje proces vzniku tohoto sociálního fenoménu a blíže specifikuje stádia bezdomovectví. Zmiňuje legislativu dotýkající se této problematiky, blíže popisuje jednotlivé právní normy. Vyjmenovává a charakterizuje organizace pomáhající bezdomovcům v návratu z okraje společnosti k plnohodnotnému životu. Dále z pohledu sociální patologie uvádí a blíže popisuje patologické jevy související s bezdomovectvím.

V praktické části se práce zabývá za využití poznatků z provedeného výzkumu činností Nízkoprahové denního centra, vývojem situace v bezdomovectví v regionu Kutná Hora a vlastní činností sociálních pracovníků. V této části byla zmapována a zhodnocena činnost denního centra, vliv centra na resocializaci klientů, práce poukazuje na negativní skutečnosti, se kterými se potýkají organizace poskytující sociální služby lidem bez přístřeší, taktéž poukazuje na nedostatky sociálních služeb v oblasti bezdomovectví a nastiňuje možná řešení pro zkvalitnění i zvýšení efektivity poskytovaných sociálních služeb v této oblasti.

V samotném závěru je provedeno celkové zhodnocení práce.

Anotace

FLORIÁN, Tomáš. *Proces vzniku a stádia bezdomovectví. Bakalářská práce.* Brno: UTB, 2010, 51 s.

Bakalářská práce na téma „Proces vzniku a stádia bezdomovectví“ rozebírá problematiku bezdomovectví v ČR. Teoretická část je zaměřená na vymezení pojmů, obecnou charakteristiku bezdomovectví v České republice, na popis legislativy v této oblasti, popis činnosti organizací pomáhajících bezdomovcům a na popis bezdomovectví jako sociálně patologického jevu. Praktická, výzkumná část této práce se soustředí na výzkum, jehož součástí je vyhodnocení situace v bezdomovectví v regionu Kutná Hora a vyhodnocení vlivu činnosti Nízkoprahového denního centra na resocializaci klientů s poukázáním na negativní faktory ovlivňující činnost sociálních pracovníků.

Klíčová slova

Bezdomovec, bezdomovectví, pomoc bezdomovcům, charitativní organizace, sociální vyloučení, resocializace.

Abstract

FLORIÁN, Tomáš. *The origin and stages of homelessness. Bachelor Thesis.* Brno: UTB, 2010, 51 pp.

The bachelor thesis “The origin and stages of homelessness” elaborates the issues of homelessness in the Czech Republic. The theoretical part focuses on defining specific terms, general characteristics of homelessness in the Czech Republic, laws description, description of activities of organizations helping homeless people, and finally, description of homelessness as a social pathological phenomenon. The second part of the thesis focuses on the empirical research. Homelessness analysis in Kutna Hora region is included, as well as the impact evaluation of “Nízkoprahové denní centrum” organization, which aims to rehabilitate clients and to refer to the negative factors influencing social workers` activities.

Key Words

Homeless, homelessness, help to homeless people, social exclusion, charity organizations, and rehabilitation.

Seznam použité literatury

1. HRADECKÝ, I., HRADECKÁ, V. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, ISBN 80-902292-0-4. [online]. [citováno 2010-03-15] <http://www.nadeje.cz/vz/bezdomovstvi_exv.pdf>
2. HRADECKÝ, I. *Profily bezdomovectví v České republice: Konflikt, bezdomovci a veřejný prostor. Tématická zpráva 2006*. Praha: Ilja Hradecký, 2006. [online]. [citováno 2010-03-15] <http://www.nadeje.cz/vz/kbvp_tz2006.pdf>
3. KVĚTOŇOVÁ, M. *Sociální začleňování bezdomovců v České republice. Diplomová práce*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2007. [online]. [citováno 2010-03-15] <http://is.muni.cz/th/144063/fss_m/>
4. MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, ISBN 80-85850-61-3
5. PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P., *Bezdomovectví*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008
6. SEKOT, A. Sociologické texty. Brno: IMS, 2004, s. 31 – 39
7. ŠTĚCHOVÁ, M., LUPTÁKOVÁ, M., KOPOLDOVÁ, B. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, ISBN 978-80-7338-069-4. [online]. [citováno 2010-03-15] <<http://www.ok.cz/iksp/docs/344.pdf>>
8. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd., Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-414-4

Legislativa:

1. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
2. Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
3. Zákon č. 140/1961 Sb., Trestní zákon, účinný do 31.12.2009, nahrazen zákonem č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník
4. Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník
5. Zákon č. 100/1988 Sb., O sociálním zabezpečení
6. Zákon č. 463/1991 Sb., O životním minimu
7. Zákon č. 482/1991 Sb., O sociální potřebnosti
8. Zákon č. 128/2000 Sb., O obcích
9. Zákon č. 133/2000 Sb., O evidenci obyvatel a rodných číslech

10. Zákon č. 108/2006 Sb., O sociálních službách
11. Zákon č. 110/2006 Sb., O životním a existenčním minimu
12. Zákon č. 111/2006 Sb., O pomoci v hmotné nouzi
13. Vyhláška MPSV č.182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení
14. Vyhláška MPSV č. 506/2006 Sb., kterou se mění vyhláška MPSV č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení

Internetové zdroje:

1. www.nadeje.cz
2. www.mpsv.cz/cs/7377

Seznam příloh

Příloha č. 1. – popis realizace poskytování sociální služby: Nízkoprahové denní centrum

Příloha č. 2. – statistiky počtu klientů a úkonů za r. 2006, 2007, 2008

Příloha č. 1. - popis realizace poskytování sociální služby: Nízkoprahové denní centrum

Oblastní charita Kutná Hora

IČO: 49543547

Středisko Duhové Atrium

Třebišovská 611,

284 01 Kutná Hora

E-mail: pecovatelky.charita@kh.cz

www.charita.kh.cz

Popis realizace poskytování sociální služby:

Nízkoprahové denní centrum

Vstup uživatele do služby: Pro toto zařízení je typické, že je přístupné všem lidem, kteří o služby projeví zájem. Dalším krokem je navázání důvěry mezi pracovníky zařízení a uživateli služeb a seznámení s anamnézou uživatele služeb. Po prozkoumání uživatelské situace je stanoven individuální integrační plán, který má uživateli služeb pomoci, dostat se z nejtíživější životní situace. Tento plán má několik etap. V prvním plánu se počítá se stabilizací soc. situace. Uživatel služeb se může osprchovat, dostane čisté oblečení, teplý pokrm a teplý nápoj. Pokud uživatel služeb projeví zájem, je navázán kontakt se sociální poradnou Přístav. V sociální poradně se poté hledá řešení uživatelské situace. V dalších etapách je takový člověk směřován k tomu, aby se aktivně podílel na řešení své životní situace. Během tří měsíců by se mělo pro každého uživatele najít optimální řešení jeho situace. Úspěšnost řešení lze měřit a monitorovat během samotného kontaktu s každým uživatelem služeb. Ten pracovníky zařízení informuje např. o svém zařazení do evidence Úřadu práce, o nalezeném zaměstnání, o získaném přechodném ubytování apod. Pracovníci zařízení jsou si vědomi obtížného znovunalezení odpovídajícího životního standardu každého uživatele služeb. Obtíže pramení zejména z nedostatku sebemotivace, sebedůvěry, optimizmu zvládnout své problémy. Lidé dlouhodobě žijící bez přístřeší trpí mnoha nemocemi, zvláště

psychickými, které jim nedovolují reálně nahlédnout vážnost své vlastní situace a navíc jim komplikují jednání na úřadech a v institucích, které by jim mohly pomoci.

Princip služby: Nízkoprahové denní centrum je otevřeno všem příchozím. Proto je ‚nízkoprahové‘ v názvu zařízení. Může tedy přijít každý, není prováděná žádná selekce, ke každému příchozímu je přístupováno individuálně s vědomím jedinečnosti a výlučnosti každého člověka. Plně je respektováno právo každého uživatele služeb odmítnout nebo přijmout nabízenou službu. Každý uživatel přijímá od zařízení takovou pomoc, které je v daném okamžiku schopen. Vždy je zohledňována celková situace uživatele služeb, zvláště je kladen důraz na uživatelovy rodinné vazby, dosavadní vlastní iniciativu vedoucí ke zlepšení jeho sociální situace a schopnost spolupodílet se na řešení jeho momentální sociální situace.

Zařízení je rozděleno na dvě části

- První část tvoří Denní centrum a je primárně zaměřeno na pomoc lidem bez přístřeší nebo lidem, kterým ztráta přístřeší hrozí.

Nabízené služby:

- denní pobyt v Denním centru (zajištění klidného, teplého a suchého prostředí zvláště při nepříznivém počasí)
- zajištění osobní hygieny (sprcha, holení)
- možnost následné péče (poradenství spolu s ostatními středisky OCH Kutná Hora)
- poskytnutí základního pokrmu (instantní polévka, poukaz na nákup pečiva v hodnotě dvaceti korun, balený polotovar jako doplněk k poukazu na pečivo, káva čaj). Všechny tyto položky jsou poskytovány zdarma za předem jasně daných podmínek)
- poskytnutí ošacení (při prvním kontaktu nebo individuálně ve zvláště nepříznivé sociální situaci uživatele služeb zdarma, dále pak za 50% běžného příspěvku). Lze rovněž čerpat pomoc na dluh, dlužná částka se zapisuje do tzv. Dlužních listů. Dluh nebo jeho část uhradí uživatel služeb po dohodě s pracovníkem zařízení.

- Druhou část tvoří Charitní šatník, který je primárně zaměřen na pomoc sociálně slabým rodinám, ženám znevýhodněným na trhu práce, dětem ze sociálně rizikového prostředí, dětem narozeným s tělesným nebo sociálním handicapem. Dále je pomoc nabízena seniorům a lidem bez přístřeší.

Nabízené služby:

- výběr šatstva 1x za tři měsíce za 50% běžného příspěvku

- výběr šatstva zdarma v individuálních případech, kdy je uživatel služeb ve zvlášť tíživé životní situaci
- Příjem darovaného šatstva

Nízkoprahové denní centrum napomáhá integraci a re-integraci osobám, které byly ze společnosti vyloučeny, či se do ní nezařadily a to takovýmto způsobem:

• Denní centrum

- Denní centrum je zařízením, které může navštívit každý bez rozdílu. Zvlášť lidé bez přístřeší zde mají najít bezpečné a klidné místo, kde se mohou zahřát a kde mohou načerpat nové síly
- Každému přichozímu, který je v nouzi, nabízíme možnost se osprchovat a oholit. Uživatel služeb tak může s pocitem čistoty zpět do společnosti
- Nabídka ošacení. Pro každého nově přichozího zdarma, dále za 50% běžné hodnoty šatstva. Pokud uživatel služeb nemá hotovost, dostane oblečení na dluh. Ten je mu zaznamenáván v tzv. dlužním listě. Dluh je po dohodě s pracovníkem Denního centra uhrazen uživatelem služeb v budoucnu. Smyslem tohoto opatření je zamezení stresování uživatele služeb v důsledku nedostatku finanční hotovosti
- Uživateli služeb je nabídnuta teplá polévka, čaj či káva. Jde nám hlavně o to, aby se člověk, který se pohybuje jen na ulici v chladném prostředí, zahřál. Káva a čaj jsou nabízeny neomezeně, polévka je podávána 3x týdně. Každý má rovněž právo na tzv. Chlebíčenko, tedy poukaz na zakoupení pečiva v hodnotě dvaceti korun. S nabízenou potravinovou pomocí by měl člověk v nouzi přežít
- Uživateli služeb je rovněž nabídnuta pomoc ve formě sociálního poradenství. Tato pomoc je zajišťována ve spolupráci s ostatními středisky OCH Kutná Hora. Uživatel služeb proto nemusí potřebné záležitosti na úřadech vyřizovat sám

• Charitní šatník

- Vydávání šatstva sociálně slabým rodinám nebo ženám znevýhodněným na trhu práce, ženám samoživitelkám, dětem ze sociálně rizikového prostředí, dětem narozeným s tělesným nebo sociálním handicapem. Dále je pomoc nabízena seniorům a lidem bez přístřeší.

Šatstvo je poskytováno za 50% hodnoty nabízeného oblečení. Smyslem tohoto opatření je umožnit sociálně slabým uživatelům služeb nákup ošacení, které si z důvodu

nedostatku financí nemohou zakoupit v běžném obchodě. Charitní šatník má velkou kapacitu a nabízené oblečení poskytuje široký výběr všem věkovým kategoriím obyvatel včetně nejmenších dětí.

Nabízené služby jsou poskytovány na základě souhlasu uživatelů služeb. Cílem služeb je udržet či pozvednout životní úroveň uživatelů služeb. Je volbou každého zájemce o službu, do jaké míry chce svou situaci zlepšit. Pokud např. nemá zájem o následné sociální poradenství, nediskriminujeme jej, neodepřeme mu některou z nabízených služeb. Naopak lidem, kteří o naše služby projeví zájem, vycházíme rádi vstříc. Pracovníci Nízkoprahového denního centra respektují soukromí, vůli a důstojnost každého z uživatelů služeb. Od návštěvníků Nízkoprahového denního centra vyžadujeme pouze slušné a nenásilné jednání. Dále jednáme pouze s těmi zájemci o službu, kteří k nám přicházejí ve střízlivém stavu či bez použití návykových látek.

Pracovníci Nízkoprahového denního centra jednají se zájemcem o službu diskrétně a bez předsudků. Cílová skupiny navštěvující naše zařízení jsou naší společností přijímány spíše negativně. Proto má být přístup pracovníků našeho zařízení takový, aby se uživatel služeb mohl v našem zařízení pohybovat beze strachu a ostychu. Metodika přístupu k jednotlivým cílovým skupinám je probírána na pravidelných týdenních poradách.

Ukončení poskytování služby:

Ze strany uživatele

S uživatelem služeb je sjednána písemná nebo ústní smlouva

Uživatel služeb může tuto smlouvu kdykoli zrušit a to bez udání důvodů.

Ze strany zařízení

Zařízení může vypovědět smlouvu jen v odůvodněných případech. O těchto důvodech musí uživatele vždy informovat a upozornit ho zároveň o možnosti podání stížnosti, pokud s postupem zařízení nesouhlasí.

Výpověď se podává ústně. Uživateli jsou sděleny důvody pro ukončení služby a je o tom proveden záznam v osobním listě uživatele:

- Uživatel opakovaně porušil dohodnuté podmínky (např. nezaplatil za odvedené služby, opakovaně znamená třikrát)
- Uživatel se chová nevhodně k pracovníkovi (slovně ho uráží, fyzicky ho napadl).

- V případě, že dojde k rozporům mezi požadavky uživatele a platnými zákony ČR, Listinou základních práv a svobod, etickým kodexem apod.
- Smrt uživatele.
- Na základě vzájemné dohody, kdy je zakázka uživatele služby splněna

Materiální a technické zabezpečení realizace sociální služby

Období poskytované služby: po celý rok

Čas poskytované služby: Pondělí – Čtvrtek od 8,30 – 16,30

Pátek od 8,30 – 12,00 v letním období

Pátek od 8,30 – 15,00 v zimním období

Místo poskytované služby: Středisko Duhové Atrium, Trebišovská 611, Kutná Hora 284 01, terén

Prostorové dispozice střediska

Jednotlivé místnosti – kanceláře a ostatní prostory střediska jsou vybaveny a zařízeny dle interních potřeb pracovníků a uživatelů v souladu s platnými normami a zákony, s ohledem na dodržení všech bezpečnostních a hygienických zásad.

Veškerý majetek organizace je řádně označen, účetně evidován a formou pravidelných kontrol průběžně inventarizován.

Prostory nízkoprahového denního centra

Prostory určené pro vlastní služby nízkoprahového denního centra se skládají z prostoru charitního šatníku: prodejní plocha cca 80 m², třídění 20 m², sklad neprodejného zboží cca 9 m² a prostoru denního centra: sociální zařízení (WC, sprcha, umyvadlo) sloužící pouze pro uživatele nízkoprahového denního centra, převlékací místnost cca 6 m², denní centrum 15 m², vstup 3m².

Denní centrum je vybaveno: stolem, židlemi, stolkem na odkládání základních potravin, pití, místem určeným pro odpad, skříni s čistými potřebami a pomůckami pro osobní hygienu. Místnost je vymalována bílým nátěrem, je vybavena omyvatelnou podlahou linoleum.

Prostory pro zaměstnance

Místnost pro příjem klientů se samostatným vchodem 6 m². Denní místnost zaměstnanců 25 m². Sociální zařízení - umyvadlo, držák na mýdlo, zrcadlo, sprchový

kout, toaletní mísa. Podlaha i stěny místnosti jsou obloženy omyvatelnými dlaždicemi, a to do výše cca 180 cm.

Denní místnost je vybavena kuchyňskou linkou, ledničkou, MV troubou. K dispozici je šatna, kde má každý stálý zaměstnanec skříňku na oděv. Místnosti jsou vybaveny obvyklým kancelářským nábytkem. Podlahy jsou omyvatelné.

Příloha č. 2. - statistiky počtu klientů a úkonů za r. 2006, 2007, 2008

Nizkoprahové denní centrum 2006

Denní centrum	sprcha	chlebičienka zákl. pokrm	ošacení - osoby	pobyt	Kontakt
Leden	21	51	19	49	49
únor	10	17	8	15	18
březen	20	30	24	29	35
duben	21	34	21	35	42
květen	17	17	17	23	24
červen	9	16	9	15	16
červenec	1	4	3	5	5
srpen	4	15	10	18	16
září	6	9	4	8	7
říjen	2	15	8	9	9
listopad	10	37	13	19	19
prosinec	9	21	11	13	13
Celkem	130	266	147	238	253
Soc. intervence				ošacení - osoby	Kontakt
Leden				20	6
únor				15	5
březen				16	6
duben				15	7
květen				6	3
červen				6	2
červenec				4	1
srpen				19	7
září				13	3
říjen				24	5
listopad				2	1
prosinec				2	1
Celkem				142	47

Nizkoprahové denní centrum 2007

Denní centrum	Počet klientů dle pohlaví	sprcha	chlebičenka zákl. pokrm	ošacení - osoby	pobyť	Kontakt		
	celkem	49	muži 44 ženy 5	193	487	173	542	564
Soc. intervence							ošacení - osoby	Kontakt
	Celkem	16	muži 4 ženy 12				67	23

Nizkoprahové denní centrum 2008

Denní centrum	Počet klientů dle pohlaví	sprcha	chlebičenka zákl. pokrm	ošacení - osoby	pobyť	Kontakt		
	celkem	53	muži 48 ženy 5	346	740	313	966	1250
Soc. intervence							ošacení - osoby	Kontakt
	Celkem	31	muži 7 ženy 24				155	44